

Mokslo Lietuva

KELIAS Į PIRMAJĄ LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĘ ■ 3, 9 p.

INTERPTOSIOS SISTEMOS: MOKSLO IR VERSLO SANGLAUDA ■ 5 p.

EGODOKUMENTŲ

TYRIMAI ■ 10, 11 p.

■ p. 4 Mokymų nauda praktiškiems žmonėms

■ p. 8 Kokius vardus renkasi Gudijos lietuviai

Nr. 10 (498)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Lietuvos mokslo premijos laureatų KREIPIMASIS

Arnoldas PIROČKINAS

*Apie tave dūmodams,
Šiandien dainuot panūdau.*

Antanas Miškinis

Klausantis kalbų iškilmingame Lietuvos Respublikos Seimo posėdyje 2013 m. kovo 11 d., kai buvo minimos 23-osios Valstybės atkūrimo metinės, į galvą ir širdį įstrigo vieno kalbėtojo pasakyta mintis: tarp 1918 m. vasario 16-osios ir 1990 m. kovo 11-osios esama ir daug bendra, ir daug skirtumų. Šventa tiesa! Tik bėda, kad ši tiesa prisimenama labai retai. Iki šiol dar neturime gretinamosios dviejų Lietuvos Respublikų susikūrimo ir veiklos analizės. Apskritai visuomeninių reiškinių palyginimas mūsų moksle ir publicistikoje nepopuliarus dalykas. Dėl to daug prarandame. Visų pirma prarandame gilesnį mūsų istorijos suvokimą – ima vežėti primityvus jos reiškinių aiškinimas, praeities idealų ir veikėjų niekinimas.

SUNKUS KELIAS Į PIRMOSIOS RESPUBLIKOS NEPRIKLAUSOMYBĘ

Kai kalbėsime apie dviejų Lietuvos valstybės tarpinių – 1918–1940 m. ir 1990 m. atkurtos antrosios Respublikos – gretinimą, neišleiskime iš akių, kad tai nepaprastai plati ir sudėtinga problema. Jai išnagrinėti reikėtų nemažos studijos. Šįkart mėginsime apžvelgti tik vieną kitą ryškiausių kelio į pirmąją Respubliką bruožą.

Nepriklausomybės idėjos brendimas iki 1918 metų

Nors Vincas Kudirka „Tautiškoje giesmėje“, kuri XX a. pirmajame dešimtmetyje tapo neoficialiu tautos himnu, aiškiai skelbė: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“, bet, gerai pamąstčius, kyla abejonų, ar toji praeitis galėjo efektyviai skatinti siekti Lietuvai nepriklausomybės. Juk iš esmės LDK valstybingumas nutrūko sudarius 1569 m. Liublino uniją. Maironis dainavo apie Vytauto laikų Lietuvą: „Čia Vytautas didis garsiai viešpatavo, / Ties Žalgiriu priešus nuveikęs piktus; / Čia bočiai už laisvę tiek amžių kariavo; / Čia mūsų tėvynė ir buvo, ir bus.“ Tačiau visiems buvo aišku, kad tai poezija, kurios, kaip ir svajonės, perkelti į realybę neįmanoma. Nesugrąžinsi Lietuvos didybės, kai tauta ilgus amžius vergiama ir engiama.

Kur kas labiau tautos ryžtą kovoti dėl savo tėvynės laisvės tada kurstė kitų Europos mažųjų tautų išsivadavimo iš pavergėjų pavyzdžiai. 1830 m. po devynerius metus trukusių kruvinių kovų iš Turkijos (Osmanų) imperijos ilgaamžių gniaužtų išsivadavo garbingoji graikų tauta. 1879 m. įkuriamą Bulgarijos kunigaikštystė, kurioje nuo 1880 m. gyveno Jonas Basanavičius, tad gerai pažino bulgarų kelią į nepriklausomybę, galutinai laimėtą tik 1908 m. J. Basanavičius

■ Nukelta į 6 p.

■ Nukelta į 3 p.

Gedimino Žemlicko nuotraukos

2012 m. Lietuvos mokslo premijų laureatai su Lietuvos Respublikos Ministru Pirmininku Algirdu Butkevičiumi, švietimo ir mokslo ministru prof. dr. Dainiumi Pavalkiu, Lietuvos mokslų akademijos prezidentu akad. Valdemaru Razumu ir Lietuvos MA moksliniu sekretoriumi akad. Domu Kaunu. Šių mokslo premijų laureatų parašus rasime tarp ankstesniųjų metų laureatų pasirašiusių Kreipimąsi Lietuvos Respublikos Prezidentei Daliai Grybauskaitei, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Vydui Gedvilui ir Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui Algirdui Butkevičiui. Kreipimąsi ir pasirašiusiųjų pavardes spausdiname laikraščio 2 puslapyje.

PRIBRENDO METAS TYRINĖTI AISČIUS, VAKARŲ BALTŲ PASAULĮ (3)

Pradžia Nr. 3, 6.

Tęsiame pokalbį su Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu, Lietuvos edukologijos universiteto profesoriumi, humanitarinių mokslų daktaru Eugenijumi Jovaiša, kurio trilogijos pirmoji knyga „Aisčiai. Kilmė“ ne tik nukelia mus į tolimą priešistorę, bet ir verčia mąstyti apie atsakomybę už savo senuosius protėvius – vakarų baltus. Nuo seno vyko aršios kovos dėl jų gyvenamosios erdvės, dabar kryžiuojasi mokslinių diskusijų ietys dėl jų istorinio ir kultūros paveldo, kartais net ir dėl atskirų prūsų kilčių priklausomybės baltiškajam etnosui. E. Jovaišos veikalas įlieja naujos šviesos į aptariamą diskusijų objektą, bet tikrai nesumažins diskusijų tarp profesionalų, veikiausiai liės ir naujos aistros į polemiką. Mūšis dėl vakarų baltų palikimo tęsiasi.

Dalykai, kuriuos pravartu priminti Europai

Mokslo Lietuva. Gerbiamasis profesoriau Eugenijau, visos save gerbiančios tautos didžiuojasi savo gilia senove ir protėviais, bet ne broliai lietuviai. Drovimės Lietuvos valstybės ištakų paieškoti gerokai prieš Mindaugo laikus, įsikibę laikomės kartą tarsi visiems laikams užduotų istorijos stereotipų. Blogiausia, kad tie stereotipai suformuoti svetimų, ne visada geranoriškai nusiteikusių autorių. Užtenka atsiversti literatūros kritiko ir istoriko dr. Algimanto Bučio monumentalios knygos, filosofo Zenono Norkaus lyginamajai istorinei imperijų sociologijai skirtus tyrinėjimus, kad įsitikintume, ko nepadarė mūsų istorikai. Kur mūsų istoriosofai, istorijos filosofai? Kur nauji Ivinskiai, ne jau visiškai pasenę ir neaktualūs Šapokos siekiai? Kodėl mūsų istorikai

knaisiojasi smulkmenose, neįžvelgia koncepcinių dalykų? Kodėl nuvertinta mokslininko vaizduotė, kur pasidėjo atsakomybė savo tautai, valstybei? Mūsų istorikai tarsi užsibrėžę visą gyvenimą taip ir likti stropiais mokiniais, niekada neišaugti iš vaikiškų trumpikių. Tarsi juos kas vestų už pavadžio ir labai trumpo. Mūsų tautos ir valstybės praeityje jie ieško ne atsparos mūsų dabarčiai ir ateities perspektyvoms, bet tarsi atstovautų svetimoms jėgoms, ieškotų tautą dilginančių, skaudinančių, silpninančių momentų, didinančių neįsivertystės kompleksą. Pamirštas Vinco Kudirkos priesakas: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia...“ O juk esame palikuonys milžiniško baltiškojo istorijos ir kultūros arealo, bet to suvokimo tarsi nė padujų nebūtų.

MOKSLININKŲ POZICIJA

Jos Ekscelencijai Lietuvos Respublikos Prezidentei dr. Daliai Grybauskaitei
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui dr. Vydui Gedvilui
Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui dr. Algirdui Butkevičiui

Lietuvos mokslo premijų laureatų

KREIPIMASIS

Dėl mokslinės ir inovacinės veiklos formalizavimo keliamos grėsmės Lietuvos ateičiai

Vilnius

2013 03 25

Mes, **Lietuvos mokslo premijų laureatai**, kreipiamės į Jus dėl mūsų valstybėje susiklėsčiusios kritinės mokslo bei inovacijų padėties, kurią lemia perdėtas ir netinkamas šios veiklos formalizavimas. Mokslo ir technologijų plėtra šiuolaikiniame globaliame pasaulyje yra labai konkurencinga ir neturi sienų, todėl mokslinių idėjų, naujų technologijų bei socialinių ir kultūrinių iniciatyvų lyderystę lemia gebėjimas greitai jas realizuoti. Šį procesą skatina veiksminga ir lanksti mokslo administravimo sistema. Deja, mūsų šalyje net paprasčiausių moksliniam tyrimams reikalingų darbo priemonių (medžiagų, smulkių prietaisų, standartinių kompiuterių) įsigijimas užtrunka ilgus mėnesius ir metus, o ekonomiškai stipriose šalyse tam pakanka nuo vienos dienos iki kelių savaitių. Be to, mokslininkai nuolat verčiami gaišti laiką smulkmeniškam kūrybinės veiklos, kuriai būdinga vidinė neapibrėžtis ir kintamumas, išlaidų planavimui ir kitai iracionaliai veiklai.

Mūsų nuomone:

- Lietuvos teisinė bazė mokslinių tyrimų, technologinės, socialinės ir kultūrinės plėtros administravimo srityje ignoruoja šiuolaikinio vadybos mokslo išvadas, teigiančias, kad perdėtas formalizavimas mažina kūrybinių darbuotojų veiklos produktyvumą ir motyvaciją dirbti;
- Lietuvoje taikomos viešųjų pirkimų procedūros yra atgyvenusios ir nesuderinamos su prekių ir paslaugų tiekimo technologijų pažanga, taikant elektronines priemones;
- Lietuvoje taikomos viešųjų pirkimų procedūros sudaro protekcionistines sąlygas gausiems vietiniams tarpininkams ir eliminuoja galimybę įsigyti prekes tiesiogiai (ir dažnai pigiau) iš originalios įrangos gamintojų užsienyje;
- Dėl ilgai trunkančių viešųjų pirkimų procedūrų Lietuvos mokslininkų siūlomos paslaugos nėra patrauklios šalies ir užsienio verslo subjektams;
- Europos Komisijos direktyvos viešųjų pirkimų srityje valdininkų yra traktuojamos nepamatuotai siaurai, pamirštant pamatinį valdymo principą – efektyvų ir racionalų visuomenės organizavimą;
- Milžiniškos Europos struktūrinių fondų lėšos, skiriamos moksliniam tyrimams, inovacijoms ir plėtrai dėl perdėto formalizavimo yra naudojamos neefektyviai ir todėl neskatina mūsų šalies konkurencingumo bei tarptautinio prestižo augimo;
- Perdėtai formalizuota mokslo administravimo aplinka yra vienas svarbiausių veiksnių, skatinančių protų nutekėjimą.

Nepaisant valdžios institucijų deklaruojamų prioritetų mokslinių tyrimų, inovacijų bei technologinės, socialinės ir kultūrinės plėtros srityje, metų metais nesprenžiamos perdėto kūrybinės veiklos formalizavimo problemos tik gilėja. Nepasitikėjimu, o ne šiuolaikinėmis žiniomis grindžiamas valdymas, ypač mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje, griauja pastangas brandinti mūsų šalies visuomenę, kaupti visuomeninį kapitalą ir kurti šalies ateitį, veja mokslininkus iš šalies ir pasmerkia mūsų valstybę atsilikimui bei amžinam užsienio pagalbos naudotojo vaidmeniui. Todėl siūlome imtis neatidėliotinų problemos sprendimo priemonių ir sudaryti nuolat veikiančią bei atitinkamus įgaliojimus turinčią darbo grupę, atskaitingą Ministrui Pirmininkui, kuri teiktų siūlymus dėl Lietuvos teisinės bazės tobulinimo mokslinių tyrimų, inovacijų bei technologinės, socialinės ir kultūrinės plėtros valdymo srityje.

Su pagarba

elektroniniu būdu patvirtinę savo parašus po šiuo KREIPIMUSI du šimtai šešiasdešimt du Lietuvos 1993–2012 metų mokslo premijų laureatai: Adulfas Abrutis, Ramūnas Adomavičius, Aidas Alaburda, Egidijus Anisimovas, Antanas Antanaitis, Valentin Antonovič, Juozas Atkočiūnas, Juozas Augustis, Irina Bachmatova, Viljandas Bagdonavičius, Elena Bakiėnė, Bronius Bakšys, Saulius Balevičius, Vytautas Balevičius, Virgilijus Baliuckas, Pranas Baltrėnas, Jūras Banys, Ramutis Petras Bansevicius, Algimantas Marcellis Barakauskas, Rimantas Barauskas, Romas Baronas, Antanas Bartkevičius, Vytautas Basys, Adolfas Baublys, Rimantas Belevičius, Algimantas Bertulis-Čerkelis, Audronė Bliujienė, Vilmantė Borutaitė, Vincas Būda, Viktoras Butkus, Albertas Čaplinskis, Darius Čeburnis, Vydas Čekanaivičius, Narimantas Čėnas, Antanas Čėnys, Bendediktas Čėna, Raimondas Čiegis, Zenonas Dabkevičius, Valentina Dagienė, Mindaugas Dagys, Romualdas Danielius, Darius Danusevičius, Julius Danusevičius, Jūratė Antanina Darginavičienė, Rimantas Daugelavičius, Mykolas Daunys, Veronika Dedonytė, Aleksandr Dementjev, Janina Didžiapetrienė, Rūta Dubakienė, Artūras Dubickas, Audrius Dubietis, Julius Dudonis, Gintautas Dzemyda, Danielius Eidukas, Algimantas Fedaravičius, Roaldas Gadonas, Valentas Gaidelis, Brunonas Gailiūšis, Eugenijus Gaizauskas, Algirdas Gaižutis, Algirdas Galdikas, Remigijus Gaška, Eugenijus Gaubas, Alma Gedvilaitė, Andrėjus Geižutis, Bronislavas Gelvonauskis, Vytautas Getautis, Juozas Vidas Gražulevičius, Banga Grigaliūnaitė, Alfonsas Grigonis, Vidmantas Gulbinas, Feliksas Ivanauskas, Povilas Ivinskis, Vygintas Jankauskas, Arvydas Janulaitis, Kęstutis Jarašiūnas, Aiva Jasilionienė, Vytautas Juodkazis, Jonas Jurevičius, Saulius Antanas Juršėnas, Zenonas Jusys, Gytis Juška, Eimutis Juzeliūnas, Gediminas Juzeliūnas, Rimantas Kačianauskas, Artūras Kaklauskas, Algirdas Kaliatka, Gintaras Kalinauskas, Žilvinas Andrius Kancleris, Romualdas Karazija, Aivaras Kareiva, Albinas Kasparaitis, Rasa Kašėtienė, Ramūnas Katilius, Bronislovas Kaulakys, Saulius Kaušinis, Paulius Kavaliauskas, Rymantas Jonas Kažys, Vaidotas Kažukauskas, Vytautas Kesminas, Zigmuntas Kiaupa, Liudvikas Kimtys, Raimundas Kirvaitis, Vida Kirvelienė, Saulius Klimašauskas, Vytautas Kontrimavičius, Arūnas Krutkus, Vaidutis Kučinskis, Zita Aušrelė Kučinskienė, Lilija Stanislava Kudirkienė, Genadijus Kulvietis, Edmundas Kuokštis, Limas Kupčinskis, Kęstutis Kvietkus, Valdas Staislovas Laurinavičius, Antanas Laurinčikas, Juozas Lazutka, Remigijus Leipus, Žilvinas Liatukas, Linas Ložys, Danutė Jadvyga Lubytė, Arūnas Lukoševičius, Živilė Lukšienė, Vygirdas Mackevičius, Violeta Makarevičienė, Mindaugas Maksimaitis, Ričardas Makuška, Albertas Malinauskas, Eugenijus Manstavičius, Liucija Marcinkevičienė, Elena Danutė Marčiulionienė, Romanas Martavičius, Aušra Maslauskaitė, Arvydas Matulionis, Algirdas Matulis, Daumantas Matulis, Mykolas Mauricas, Jonas Mažeika, Jonas Mažvila, Rolandas Meškys, Sarmitė Mikulionienė, Vida Mildažienė, Gintautas Milius, Danguolė Montvydienė, Vaidotas Morkūnas, Juozas Nagevičius, Gertrūda Naktinienė, Vytautas Naktinis, Gediminas Niaura, Rimantas Steponas Nivinskis, Eugenijus Norkus, Zenonas Norkus, Antanas Feliksas Orliukas, Vytautas Ostaševičius, Evaldas Robertas Ožeraitis, Vaidas Pačebutas, Audrius Padarauskas, Eimuntas Kazimieras Paršeliūnas, Ramūnas Pašaitis, Izolda Pašakinskienė, Vygantas Paulauskas, Antanas Pedišius, Nerijus Pedišius, Jonas Henrikas Pesliakas, Vidmantas Povilas Pekarskas, Petras Petroškevičius, Konstantinas Pileckas, Kęstutis Pyragas, Algis Petras Piskarskas, Alfai Plūra, Artūras Plukis, Juras Požela, Karolis Požela, Henrikas Pranevičius, Liudvikas Pranevičius, Joana Pribušauskaitė, Alfredas Račkauskas, Minvydas Kazys Ragulskis, Rimantas Ramanauskas, Arūnas Ramanavičius, Almira Ramanavičienė, Meilutė Ramonienė, Šarūnas Raudys, Julija Razumienė, Aušra Ražanskienė, Vidmantas Remeikis, Rimantas Repečka, Sigitas Rimkevičius, Edmundas Antanas Rimša, Ričardas Rotomskis, Osvaldas Rukšėnas, Julius Ruseckas, Vytautas Ruzgas, Robertas Samalavičius, Mifodijus Sapagovas, Kęstutis Sasnauskas, Roma Semaškienė, Eglė Sendžikienė, Donatas Jonas Sidoravičius, Rimantas Simniškis, Stanislovas Sinkevičius, Valdas Sirutkaitis, Vytenis Arvydas Sķeberdis, Jonas Skeivalas, Julius Skudutis, Gražina Slapšytė, Algirdas Sliesaravičius, Valerijus Smilgevičius, Algirdas Petras Stabinis, Vidmantas Stany, Jurgis Kazimieras Staniškis, Jonas Stankūnas, Vladislava Stankūnienė, Jonas Rimantas Stonis (Puplėsis), Virginija Stumbrienė, Liudvikas Subačius, Donatas Surgailis, Valdas Šablinskis, Tadeušas Šikšnianas, Virginijus Šikšnys, Aldis Šilėnas, Zita Šimėnaitė, Stasys Šinkūnas, Edmundas Širmulis, Anupras Šlančiauskas, Gintautas Tamulaitis, Sigitas Tamulevičius, Gražina Tautvaišienė, Adolfas Laimutis Telksnys, Adolfas Toleikis, Jurij Tonkonogij, Evaldas Tornau, Gediminas Trinkūnas, Lidija Truncaitė, Vidmantas Ulevičius, Algimantas Undzėnas, Eugenijus Ušpuras, Juozas Vaitkus, Gintaras Valiulis, Gediminas Valkiūnas, Leonas Valkūnas, Gintaras Valušis, Arūnas Varanavičius, Vladas Vekteris, Česlovas Venclovas, Bonifacas Vengalis, Petras Rimantas Venskutonis, Vida Vičkačkaitė, Tomas Virbickas, Pranas Viškelis, Aurelija Zajačkauskaitė, Algimantas Zakarevičius, Edmundas Kazimieras Zavadskas, Kazimieras Zdanavičius, Gediminas Zygmantas, Zigmas Zinkevičius, Rimantė Zinkutė, Artūras Žukauskas, Rita Žukauskienė, Vladas Žulkus, Nerija Žurauskienė

MASKVOJE PAMINĖTOS 140-OSIOS JURGIO BALTRUŠAIČIO GIMIMO METINĖS

Minint 140-ąsias iškilias diplomato, poeto, eseisto ir vertėjo Jurgio Baltrušaičio gimimo metines, Lietuvos ambasadoje Maskvoje gegužės 15–16 d. vyko jo veiklai skirta mokslinė konferencija.

Renginys organizuotas kartu su Rusijos mokslų akademijos Slavistikos instituto Baltų-slavų tyrimų centru, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutu, jame taip pat dalyvavo atstovai iš Latvijos mokslų akademijos.

Dvi dienas vykusioje konferencijoje didžiausias dėmesys skirtas Jurgio Baltrušaičio poezijai, skambėjo jo kurtos eilės. Lietuvos ambasadoje Rusijos sostinėje vykusias diskusijas pajavairino ir kultūrinė programa – rengtas koncertas bei dokumentinio filmo apie Jurgį Baltrušaitį peržiūra.

Parengta pagal Užsienio reikalų ministerijos Informacijos ir viešųjų ryšių departamento pranešimą

Akimirka iš Jurgio Baltrušaičio 140-ųjų metinių minėjimo

SUNKUS KELIAS Į PIRMOSIOS RESPUBLIKOS NEPRIKLAUSOMYBĘ

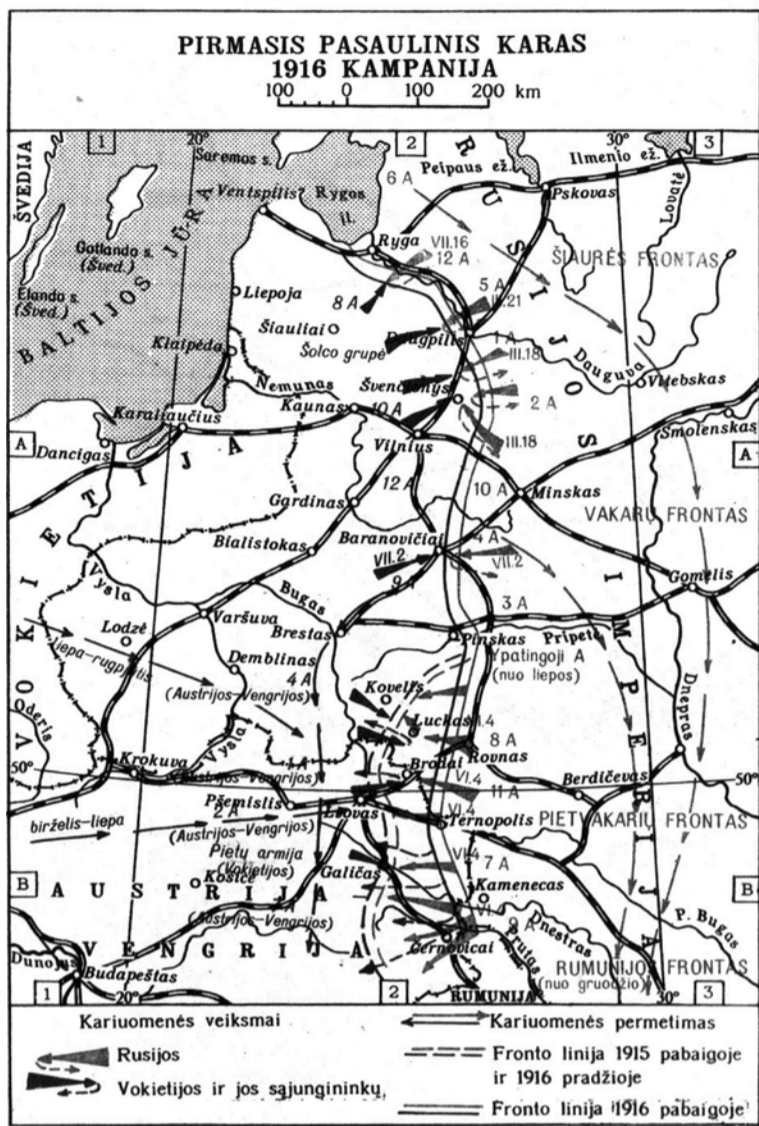
■ Atkelta iš 1 p.

Bulgarijoje iš arti stebėjo 1876 m. iš Turkijos sultonų valdžios ištrūkusias Serbijos ir Juodkalnijos kunigaikštystes. Lietuvius galėjo įkvėpti 1905 m. nepriklausomybę paskelbusi Norvegija. Jų ryžtą tikriausiai stiprino tebesitęsianti airių tautos kova dėl laisvės su galingosios Britų imperijos valdžia. Civilizuotų anglų valdymas airiams vargu ar buvo lengvesnis už „azijatų“ rusų viešpatavimą Lietuvoje.

Lietuvių viltys dėl Lietuvos šio kamos ar tokios nepriklausomybės ypač sustiprėjo prasidėjus 1914 m. karui, kurio kelios dalyvės deklaravo, jog jos siekiančios apginti mažąsias tautas, esančias prieš tautų pavergimą ir už suteikimą joms apsisprendimo teisės (žr. Čepėnas, P. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. – Čikaga, 1986. – P. 14–15). Jau smarkiai įsibėgėjęs karo veiksmams, 1917 m. sausio 22 d. JAV prezidentas Tomas Vudras Vilsonas (Thomas Woodrow Wilson) Senate pasakė kalbą, kurioje pareiškė, kad taika tarp kariaujančių šalių turinti būti padaryta tautų lygybės pagrindu. Išskėlęs tautų apsisprendimo teisę, jis paskelbė, kad ši teisė nesanti vien frazė, bet įsakmus principas, kurio joks valstybininkas negalys ignoruoti.

Tada JAV dar nebuvo įstojusios į karą: Vokietijai ir jos sąjungininkams jis paskelbtas tų metų balandžio 6 d. Vienas iš paskelbto karo tikslų – laisvė tautoms. Apie tai prezidentas kalbėjo ir vėliau. 1918 m. sausio 8 d. jis Kongresui pateikė taikos programą, kurioje keturiolika punktų šiaip ar taip kelė tautų apsisprendimo teises ir galimybes (ten pat, p. 444–445).

Visa tai negalėjo neskatinti lietuvių daryti žygių, kad Lietuva rengtųsi realizuoti deklaruojamą pavergtų tautų teisę į apsisprendimą dėl nepriklausomybės.

Pirmojo pasaulinio karo 1916 m. pabaigos vaizdas

Pačių lietuvių apsisprendimą karo audroje siekti Lietuvos nepriklausomybės sunkino daug aplinkybių. Viena didžiųjų ir sunkiausiai įveikiamų kliūčių buvo ta, kad po 1915 m. rudenį kaizerinės Vokietijos kariuomenės proveržio iki linijos Baranovičiai–Smurgainiai–Naročius–Drūkšiai–Dauguvos kairysis krantas ties Daugpiliu aktyviai lietuviams atsидūrė dviejose fronto pusėse. Didžioji

daalis inteligentų kartu su kitų tautų pabėgėliais išsisklaidė, bėgdami nuo vokiečių, Petrograde, Maskvoje, Voroneže, Odesoje, Jekaterinoslave, Tambove ir kituose Rusijos miestuose. Labai nedidelis jų būrelis liko vokiečių okupuotoje Lietuvoje. Šie beveik visi spietėsi Vilniuje, susibūrę apie čia paliktą Lietuvių draugijos dėl karo nukentėjusiems šelpti centro komiteto dalį. Šiokių tokų supratimą apie likusių Lietuvoje inteligentų skaičių mums duoda 1917 m. rugsėjo 18–23 d. Vilniuje vykusios Lietuvių konferencijos dalyvių statistika pagal profesijas (žr. Tyla, A. *Lietuva prie Vasario 16-osios slenksčio*. – Vilnius: Katalikų akademija, 2004. – P. 19, 1 lentelė). Iš 222 jos dalyvių 136 priskiriami inteligentų kategorijai (69 – dvasininkai, 20 – mokytojų, 6 – gydytojai, 4 – inžinieriai).

Daugelis šių inteligentų neturėjo aukštojo mokslo išsilavinimo: buvo baigę vidurines specialiąsias mokyklas. Reikia turėti galvoje, kad tam tikras skaičius inteligentų neatvyko į šią konferenciją. Pvz., tarp jos dalyvių nebuvo Emilijos Vileišienės.

Lietuvis iš Butkų kaimo su tipiška kaizerinės Vokietijos kovine uniforma per Pirmąjį pasaulinį karą

Neatsitiktinai čia pabrėžiama inteligentų gausumo svarba. Vis neišeina iš atminties kadaise skaitytas slovakų motyvas, kodėl jie 1918 m. ryžosi dėtis į vieną valstybę su jiems kalba, istorine patirtimi, iš dalies ir religija, taip pat ilgus amžius trukusiu draugišku bendravimu artimais, bet kultūriškai pranašesniais čekais. Neturint 2000 specialistų su aukštuoju mokslu, slovakų vadovų nuomone, nesą įmanoma kurti savarankiškos valstybės. Tad 1918 m. spalio 30 d. Slovakija oficialiai susijungė su prieš dvi dienas nepriklausomybę paskelbusia Čekijos Respublika ir sudarė vieną Čekoslovakijos valstybę.

Lietuviai buvo už slovakus ryžtingesni: neskaičiavo, kiek turį specialistų su aukštuoju mokslu. Tokių specialistų per visą pasaulį gal nebūtų buvę nė tūkstančio. Tenkindamas smalsumą, kitoje A. Tylos knygos lentelėje (cit. veik., p. 50–59) suskaičiavau 53 konferencijos dalyvius, turinčius aukštojo mokslo baigimo diplomus. Tad vilniečiai ir kiti Lietuvoje likę lietuviai neskaičiavo, kiek esama diplomuotų specialistų ir, nepaisydami juos ateityje galinčių ištikti sunkumų, stengėsi vesti savo tėvynę į nepriklausomybę.

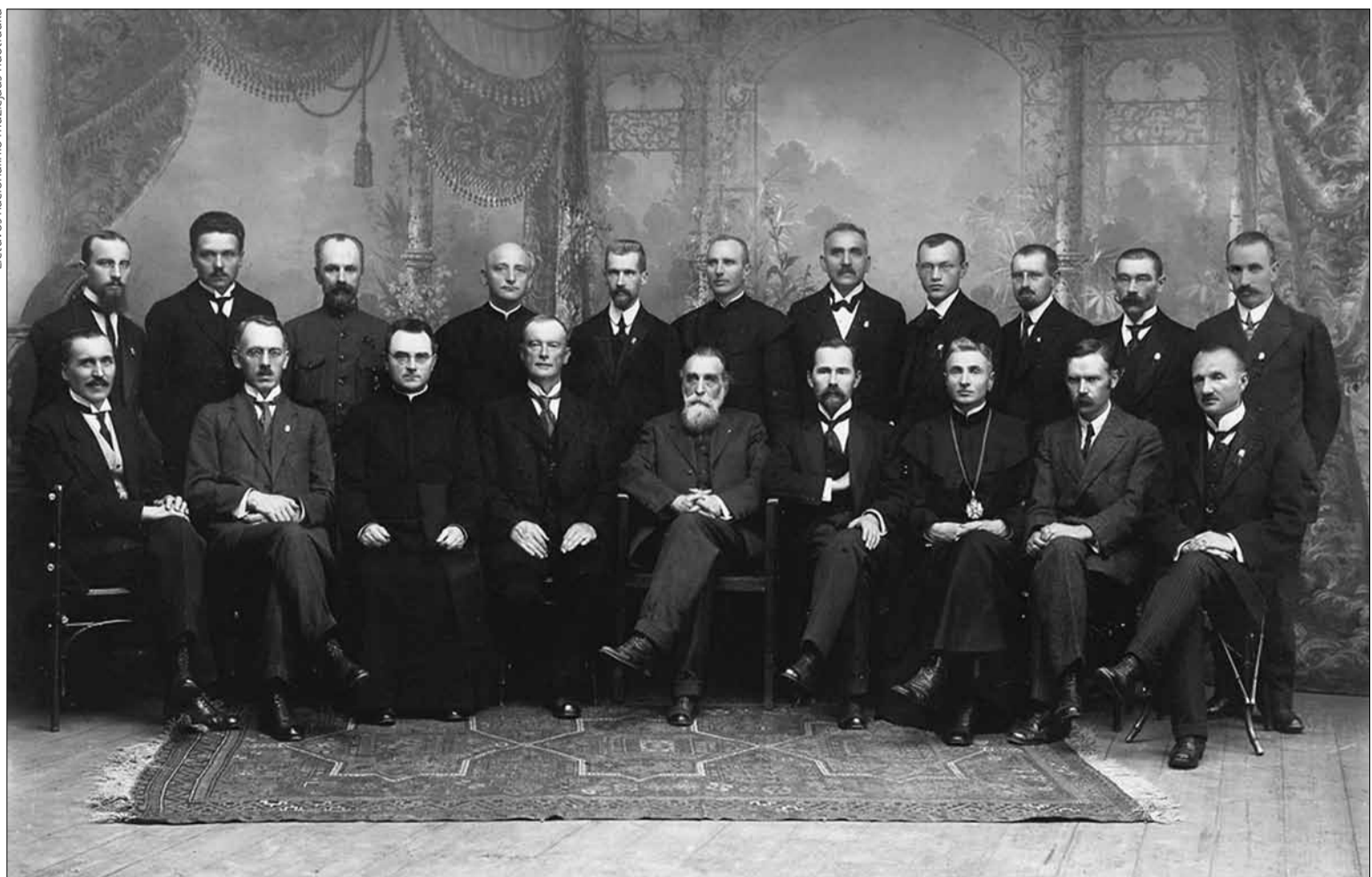
Istorijos paradoksai

To meto lietuviams, pasidalijus skirtingo pajėgumo intelektualinėms jėgoms, galėjo rodytis, jog dėl Lietuvos nepriklausomybės sėkmingiausiai įstengs rūpintis Rusijoje atsидūrusi dalis.

Viena, Rusijoje, kuri iki tol nepasizymėjo didelėmis demokratijos laisvėmis, lietuviams veikti vis dėlto buvo kur kas lengviau ir laisviau, negu okupuotoje Lietuvoje. Gana nevaržomai kūrėsi įvairios lietuvių organizacijos. Bendravimą skatino leidžiami laikraščiai. 1915 m. rugsėjį Petrograde ėmė eiti dukart per savaitę „Lietuvių balsas“, o gruodį socialdemokratų ir liaudininkų bendras savaitraštis „Naujoji Lietuva“. 1916 m. pab. Petrograde išėina mėnesinis žurnalas „Vadovas“. Rygoje iki pat 1917 09 01 tris kartus per savaitę ėjo „Rygos garsas“ (leidimas nutrūko dėl vokiečių puolimo miesto prieigose). Neturėjo lietuvių veikėjai nesklandumų važinėti po Rusiją ar išvykti į užsienį.

Dar daugiau laisvės atsirado po Rusijos Vasario revoliucijos, įvykusios 1917 m. vasario 23–27 d. (t.y. kovo 8–12 d.), kai, nuvertus carą, susidarė Laikinoji vyriausybė, vadovaujama ministro pirmininko kunigaikščio Georgijaus Lvovo. Lietuviai labai operatyviai reagavo į naująsias galimybes. Jau vasario 24 d. (kovo 9 d.) Petrograde įvyko slapta lietuvių politinių partijų suvažiavimas, kuris išrinko lietuvių Tautos Tarybą ir priėmė deklaraciją dėl Lietuvos ateities.

Šis lietuvių politinis centras veikė labai aktyviai ir iniciatyviai, bet iš karto susidūrė su naujųjų Rusijos vadų nusistatymu ignoruoti visus Tarybos siūlymus. Tada ryžtasi susaukti 1917 m. gegužės 27 d. Petrograde lietuvių seimą, į kurį atstovus galėjo rinkti visi Rusijos lietuviai. Seimo darbas

Lietuvos Taryba 1918 m. vasario 16 d. priėmusi Nepriklausomybės Aktą: sėdi Jonas Vileišis, dr. Jurgis Šaulys, kun. Justinas Staugaitis, Stanislovas Narutavičius, dr. Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, kan. Kazimiras Šaulys, Steponas Kairys, Jonas Smilgevičius; stovi Kazys Bizauskas, Jonas Vailokaitis, Donatas Malinauskas, kun. Vladas Mironas, Mykolas Biržiška, kun. Alfonsas Petrusis, Saliomonas Banaitis, Petras Klimas, Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas, Pranas Dovydaitis

■ Nukelta į 9 p.

PRAKTIŠKIEMS ŽMONĖMS MOKYMAI TEIKIA DIDELĘ NAUDĄ

Apie dalyvavimą ir sukauptą patirtį projekte „Biomasės kaip atsinaujinančio energijos šaltinio panaudojimo biokuro gamybai inovacinės praktikos sklaida“ kalbamės su VŠĮ „Agroanalitinis centras“ steigėju ir vadovu dr. Donatu STANIKŪNU. Apie pašnekovą pasakysime, jog didelės darbo ir profesinės veiklos patirties jis įgijo dirbdamas žemės ūkio viceministro pareigose, vadovaudamas Lietuvos agrarinės ekonomikos institutui, taip pat dirbdamas ir kitose pareigose. Projektą administruoja asociacija „Slėnis Nemunas“.

Mokslų Lietuva. Norint tinkamai paruošti biomasę energetikos reikmėms reikia atitinkamų įrenginių. Kokią įrangą naudojate, kad ir projekte numatytiems apmokymams?

Donatas Stanikūnas. Šiame projekte aiškiname, kaip biomasę gaminti iš trijų biokuro rūšių – natūralių pievų žolių, energetinių gluosnių (žilvičių) ir šiaudų. Tad kiekvienai kuro rūšiai išauginti, nuimti ir paversti naudojimui tinkama biomase naudojame skirtingą techniką.

Auginant energetinius gluosnius ir įvairius jų klonus pirmiausia reikia paruošti tinkamą auginti vietą, tręšti dumbliu ar kitomis trąšomis, sodinti vienmečius atžalinius ūglius. Žemė turėtų būti ne mažesnio kaip 30 balų derlingumo, dirva neturi būti rūgšti, nes antraip teks ją kalkinti. Būtina sunaikinti šakniastiebinę žolę, gerai įdirbti žemę. Sodinti tinka gluosnių žilvitį ir ilgalapį gluosnį, jų hibridus ir klonus. Didiesiems plotams apsodinti naudojamos sodinimo mašinos, tokias paslaugas teikia Kaišiadorių r. veikianti bendrovė „Renegija“. Pirmasis augimo metais pasodinti ūgliai ravimi, pu-

renami tarpueiliai. Po metų pirmieji ūgliai nupjaunami, kad geriau augtų antrųjų metų ūgliai, o biomasei pjaunami dar po trejų metų. Tręšti gluosnių laukus galima ir komunaliniu dumbliu. Pirmas derlius biomasei gaunamas po 4 metų, vėliau nuimama kas trejus metus. Toks laukas gali būti produktyvus maždaug 25 metus.

ML. Supratau, kad ne juokas – įveikti energetinių gluosnių plantaciją. Norint gauti gerą biomasės derlių, reikia įdėti pastangų, reikia turėti žinių.

D. Stanikūnas. Mokymuose stengiamės tų žinių suteikti, telkiamės lektorius žinančius, kaip tuos gluosnius auginti.

ML. Kokius įrenginius biudžetų gamybai naudojate per mokymus?

D. Stanikūnas. Pagal „Nemuno“ slėnio projektą pagamintas agregatas – nedidelis biudžetų gamybos įrenginys, pastatytas Kaune, Marvelės vandenvalos teritorijoje. Mes per lauko dienas jį demonstruojame mokymų dalyviams. Energetinių gluosnių laukus rodome Kaišiadorių rajone „Renegijos“ bendrovėje, kur rengiame seminarus ir lauko dienas. Mokymų dalyviai pamato komunaliniu dumbliu patręštus ir gluosniais uždodintus laukus, išgytojo smulkinimo agregato darbą. Žilvičiai nupjaunami ir supjaustomi į vadinamus traškučius – smulkias skiedras, kurios ir naudojamos biokuro gamybai.

Tiems, kas domisi energetinių gluosnių auginimu, pravartu ir įdomu sudalyvauti mokymuose. Viskas parodoma praktiškai, perteikiama patirtis: kaip paruošti dirvą, kokius ūglius geriausia ir kaip sodinti, kada ir kaip reikia juos nuimti. Praktiškiems žmonėms didelė nauda.

ML. Ar valant miškus nebūtų galima biokuro gamybai naudoti medžių šakų, medžių išvartų? Ar būtina sodinti gluosnius, kai pamiškėse galima prisikirsti krūmų, daugiau šviesos suteikiant ir miškui? Būtų sukurta darbo vietų bedarbiams.

D. Stanikūnas. Skiedroms pjaustomos ir miškų šakos, taip pat biokuro gamybai naudojamos medienos atliekos. Paklausa yra, nes jau pristatyta nemažai biokuro naudojančių katilinių – Kaišiadoryse, Vilniuje, Klaipėdoje, Panevėžyje, Vilkaviškyje, o Kaune

VŠĮ „Agroanalitinis centras“ steigėjas ir vadovas dr. Donatas Stanikūnas

statoma jau antra katilinė. Deginami susmulkinti žilvičiai, medienos šakos, supjaustyti medžiai.

Naudojant medžių šakas ir krūmus kartais iškyla ir tarsi nenumatytų sunkumų. Panevėžio rajone skandalu baigėsi istorija su vienos seniūnijos nupjautais pakelės krūmais. Sukrautos ištisos krūvos šakų, bet nebuvo kas išveža. Biokuro gamintojams reikia didelio kiekio, kad apsimokėtų važiuoti. Susmulkintų šakų priekaboje telpa tik 4–5 t medienos, tad toli vežti neapsimoka.

Galima ir bedarbius pasitelkti valyti mišką, tačiau tam reikia pakankamų apimčių. Žmonės reikia išvežti į mišką, reikia gauti agregatą jų surinktomis šakoms susmulkinti, o mažo šakų kiekio perdirbti neapsimoka. Nedideliais traktoriais ir priekabomis šakos, skiedros pilamos į didelę priekabą ir traktoriu miškus vežamos į katilinę. Visą lemia ne vien geri norai, bet ekonominė nauda. Imantis šios veiklos būtina paskaičiuoti būsimą naudą, kad nebūtų nusivylimas.

ML. Gluosnių ar šakų smulkinimo agregato paprastas ūkininkas juk nepirks, jam neapsimokės.

D. Stanikūnas. Keli ūkininkai galėtų kooperuotis, bet reikia įsitikinti, ar netoliese yra biokuro pirkėjas. Praktiškai katilinės veikia daug kur. Klaipėdiečiai jau ir iš šukšlių biokurą gamina. Ko trūksta? Vieningos strategijos: niekas nėra paskaičiavęs, kiek tų katilinių šalyje reikėtų, ar visoms pakaks biokuro ir kiek visa tai apsimokės, kiek tų projektų reikėtų finansuoti

panaudojant valstybės lėšas. Iš biokuro gaminama šiluma ir elektra nėra labai pigi. Geriausia, jeigu galima parduoti pagamintą ir šilumą, ir elektrą. Žiemą – taip, rasis pirkėjas, bet ką daryti vasarą su gaminama šiluma? Nėgamininti – uždaryti katilinę ir kaupti rudeniui ir žiemai biokurą? Daug kaupti neišeina, nes tai pakankamai drėgna biomasė. Džiovinti – būtų papildomų išlaidų. Žodžiu, atsiranda daug problemų, viską reikia valstybiškai ir ūkiškai įvertinti, nors naudojamos sezoninės katilinės gali pasiteisinti.

ML. Kas turėtų paskaičiuoti, iširti, kiek tų katilinių reikėtų statyti Lietuvoje, kad apsimokėtų?

D. Stanikūnas. Toks klausimas nekiltų, jei Lietuvoje veiktų atskiri mokslo institutai. Dar išliko Lietuvos energetikos institutas, Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. Visa blogybė, kad iš institutų mokslininkų reikalaujama straipsnių tarptautiniuose žurnaluose, o ne taikomojo pobūdžio darbų, kurie biomasės ir biokuro gamintojams ir naudotojams yra reikalingiausi. Nuolat susiduriame su valstybės politikos ir koordinacijos stoka. Reikia gerai paskaičiuoti, kiek ir kokių rūšių biomasės gaminti. Lenkijoje jau kyla problemų su biokuro – katilinių pristatymu, o žaliavos nebeužtenka.

ML. Kiek šiai patirčiai įgyti ir propaguoti pasitarnauja slėnio „Nemunas“ veikla?

D. Stanikūnas. Matau, kad slėnio veikla įsivažiuoja. Labai svarbu, kad susiburia mokslo ir verslo pajėgos, šiai veiklai skiriamos valstybės investicijos. Reikalai juda. Ko dar reikėtų? Visose valstybės veiklos srityse svarbu turėti ekspertų, kuriems reikėtų formuluoti temas ir tuos specialistus palaikyti. Valsitybė iš tų ekspertų, patirties kaupėjų ir perteikėjų, visada galėtų gauti patikimos informacijos atitinkamais klausimais.

ML. Pagaliau ir A. Stulginskio universiteto atitinkamos laboratorijos tikriaus-

siai galėtų tuos ekspertus telkti, gal ir rengti, kad ir šias aptariamas problemas nagrinėti.

D. Stanikūnas. Neabejoju, kad galėtų. Mažoje šalyje didelių institutų neišlaikysime, bet prie esamų institucijų vieną kitą ekspertą galėtume įdarbinti. Blogai, kad jokios duomenų bazės apie galimus ekspertus nėra, niekas jais nesidomi. Jaunos valstybės bėdos.

ML. Net jei vasarą pasibaigiantis aptariamas projektas šių dalykų neišspręstų, vis vien svarbu tas problemas ir mintis kelti į viešumą. Pagaliau juk ne paskutinis projektas, bus ir naujų.

D. Stanikūnas. Atskirose ministerijose turėtų būti sudaromos veiklos strategijos, tose grupėse taip pat turėtų būti pasitelkiami mūsų minimi ekspertai. Iškyla klausimas: kokią dalį šiaudų galima panaudoti biokuro granulėms gaminti? Štai ir svarbi tyrimo tema.

Buvo užsibrėžta gaminti kuo daugiau granuliu iš šiaudų, bet dabar jau pastebima, kad gali būti labai nualinamos dirvos. Kur laikomi gyvuliai per šiaudus ir mėšlą organinės medžiagos gali grįžti į dirvą, bet ten, kur vystoma tik augalininkystė, žemė alinama. Tuos klausimus reikia gvildinti nuolat, gal apsieinant ir be didelių išlaidų. Būtų gerai sukaupti ir atitinkamų duomenų bazę. Reikia siekti tokios darnios veiklos. Bet kai prisimenu bendravimą su kitų ministerijų darbuotojais, tai kaip tik didesnio valstybinio požiūrio ir pasigesdavau. Kartais atrodydavo, kad atstovaujama ne valstybei, bet įvairių grupių interesams, tarsi būtų susirinkę uabų žmonės. Kas ne kas, o ministerijos turi rūpintis valstybės reikalais. Kai pradėsiame įsiklausyti į kitų nuomones, gal reikalai keisis. Štai kur matau ir vykdomo projekto naudą. Net ir per seminarus, mokymus diskusijos būtinos, antraip niekada tiesos neprieisime.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Apmokytų dalyvių skaičius

	Lauko dienų sk.	Seminarų sk.	Dalyvių su kodais sk.	Dalyvių vidurkis
Įvykdyta	36	17	643	12,13
Reikia	53	17	840	12

NUNYKSTANČIOS LIETUVIŲ ŠAKNYS IR JŲ ŽELMENYS (2)

Pradžia Nr. 9

Romualdas GRIGAS

Šią vasarą pasirodys nauja prof. Romualdo Grigo knyga „Nunykstančios lietuvių šaknys ir jų želmenys“. Skaitytojams pristatome šio leidinio – uždaną.

Mintys apie bifurkacinį tašką ir tautos Dvasią

Kai viena tauta gerbia kitą, remia jos vertybių ugdymą, jos kultūrą, tai ji paklūsta Kūrėjo valiai ir leidžiasi jos vedama. Ir nebelyks tada ko bijoti. Nes niekad nepažaus tai, kas išlaiko savo būtines prasmes ir savo gyvenimo būdą ją vykdo.

Vydūnas

Kam gali susidaryti vaizdas, jog tai, apie ką kalbame, yra retrogradiška. Kad puoselėti tautiškumą ir net valstybinį patriotizmą nėra jokios būtinybės. Kad visam tam tiesiog nėra rimtesnių priežasčių, tarp jų – ir fizinių priešų. Gerai būtų, jeigu taip būtų... Jų visada yra. Šian-

dien jie – su visais kitais, netradiciniais veidais. Taip kalbėdamas pirmiausia mąstau apie tai, ar įmanoma išsaugoti humanistinę kultūrą paties žmogaus vardan. Ir – prasmingiau integruoto pasaulio vardan. O priešas kur? Jis ten, kur lokaliniuose lygmenyse nurašoma istorinė atmintis. Jis ten, kur tarsi dykumos smėliuose be pėdsakų dingsta

ten, kur lyg žliūgės daržininko lysvėse laisvai skleidžiasi nusiteikimas tapti tik pasaulio piliečiu. Neonomadai (naujieji klajokliai) globalizmo ideologijai labai parankūs jau tuo, kad savaime ardo tradicinius nacionalinius riboženklis ir tuo pačiu plečia erdves rinkos fundamentalizmui. Lietuvių emigrantų gausėja. Jų rasime jau vos ne visame pasaulyje! Jeigu jie išsineš ir išsaugos tautinės savasties dvasią ir jeigu pati istorinė Tėvynė jiems nebus abejinga, tai jie Lietuvai gali suteikti daugiau kūrybinių galių ir modernaus nacionalumo. Ir tuo pačiu – gali prisidėti pajavairindami pasaulio spalvas. Tauta, palaipsniui prarandanti savo istorinio ir civilizacinio vaidmens suvokimą (t. y. savo kaip istorijos subjekto supratimą ir jo realizavimą) – iškrenta iš civilizacinio vyksmo. O ir šitų reiškinų esmės, jų vaidmens nesuvokianti valstybė nebeatlieka jai skirtą vaidmens. Tampa beveide. Ją pačią paliečia irimo eduo-nis... Visuotinės krizės požymiai įgau-

na visuotinės mutacijos (išsigimimo) pavidalą.

Štai tokį ir panašų „susimąstymo“ būvį, kalbant kibernetikų kalba, galėtume įvertinti kaip bifurkacinį. Nors teoriškai, bet vis dėlto tikėtina, kad toks „susimąstymas“ gali tapti išeities pozicijomis keičiant situaciją. Tikėtina, kad ir realiajame gyvenime galima bifurkacinė padėtis. Aiškiau kalbant, kad iš dabarties, ją kritiškiau įvertinus ir atsakingiau susiorganizavus, galėtų nusidrikti kokybiškai skirtingos lietuvių nacijos (tautos) bei jos valstybingumo raidos trajektorijos. Tos, kurios rodytų aiškesnį „ropštimąsi“ iš „į pakraštį, į neapibrėžtumą nustumto“ būvio. Tai galėtų atsitikti, tarkim, dėl kokio nors proveržio intelektualiniame, politinėse sąmonės ir kultūros pasaulyje, adekvatesnės informacijos apie susiklosčiusią realybę ir rimtesnių korekcijų vadybos strategijoje. Dėl aktyvesnio, labiau ir išmintingiau organizuoto piliečių dalyvavimo valstybės gyvenime (ypač savivaldybių veiklos kontrolėje). Dėl

valdžioje atsidūrusios, platių akiratų turinčios ir sutelktą valingumą demonstruojančios politinės jėgos, netgi iškilnesnių asmenybių grupės. Netgi dėl kokios nors stichinės nelaimės ar demografinės katastrofos (!) ir pan.

Nors valandžiukei vėl prisiminkime mūsų protėvius...

Tai jie, įtvirtindami savo dvasinę kultūrą, savo tapatybę ir suvokdami išlikimo galimybę, vos ne rankomis (!) pylė alkalinius, pastatė daugybę piliakalnių. Daugelis iš tų piliakalnių buvo visai ne gynybinės paskirties, o šventikaliai, t. y. tikrų tikriausios teritorinių bendruomenių šventyklos po atviru dangumi. Saviti analogai krikščioniškosioms bažnyčioms ir cerkvėms. Tankaus piliakalnių ir šventikalnių tinklo dėka mūsų protėviai išliko. Susiformavo kaip tauta, prisirišusi prie savo gimtinės. Sukūrė savo valstybę. Betgi istorijos peripetijose pastaroji kažkaip „išslydo“... Deformavosi... O patys piliakaliai?

■ Nukelta | 5 p.

Siekiant mokslo ir verslo sanglaudos

Kalbiname įterptųjų sistemų projekte numatytų mokymų vieną iš lektorių – asociacijos „Žinių ekonomikos forumas“ direktorių **Edgarą LEICHTERĮ**.

Jis 1999 m. baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą, o 2002 m. to paties universiteto Tarptautinio verslo mokyklą. Teisininko ir vadybininko kvalifikacija teikia gerus pagrindus gilintis į kompleksinių problemų sprendimą. 2002–2005 m. dirbo VŠĮ „Centrinė projektų valdymo agentūra“, kurioje teko dalyvauti kuriant kokybės valdymo sistemą sprendžiant ES paramos programų administravimo užduotis. Nuo 2005 m. vadovauja asociacijai „Žinių ekonomikos forumas“. E. Leichterio domėjimosi sritys: žinių ekonomikos plėtra, inovacijų tinklų, mokslo ir technologijų parkų, integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) kūrimas ir plėtra, valstybės strateginis valdymas, administracinės naštos verslui mažinimas, ES struktūrinių fondų paramos valdymo tobulinimas, verslo ir mokslo bendradarbiavimo skatinimas. Šiuos ir kitus klausimus E. Leichteriu tenka nagrinėti ir spręsti dalyvaujant daugelio ministerijų ir Vyriausybės darbo grupių veikloje.

Mokslo Lietuva. Gerbiamas Edgarai, išvardytoje visoje plačioje veikloje ir interesų erdvėje nematyti įterptųjų sistemų pavadinimo.

E. Leichteris. Nematyti, nes mano veikla tiesiogiai nėra susijusi su įterptomomis sistemomis, tačiau mokymų dalyviams akcentavau daugiau politinį kontekstą.

ML. Dar ne visai seniai būtumėte pavadintas ideologu. Mokymai turi suteikti atspirtį, tam tikrą, kad ir nedidelį trampliną norintiems reikštis taip pat ir įterptųjų sistemų veikloje, išradyboje, mokslo ir verslo sanglaudoje. Ko tam reikia? Valstybėje ir pasaulyje vykstančių procesų suvokimo?

E. Leichteris. Daugelį metų tarybinėje sistemoje buvo ugdomas koks nori, bet tikrai ne verslus žmogus. Būti

versliam reikė susidurti ir su tam tikrais teisinės atsakomybės aspektais. Buvo ugdomi geri vykdytojai, specialistai, galintys atlikti konkrečias gamybinės užduotis, kurie dirbdavo dažniausiai prie atskirų modulių ar mazgų. Iš tų atskirų modulių po Nepriklausomybės atgavimo pumpuravosi pirmosios sėkmingai veikusios įmonės (biotechnologijos, lazerių, informacinių technologijų ir kt.), bet vėliau pastebime didelę tuštumą. Naujų investicijų į mokslą nebuvo, mokslas buvo tarsi nustumtas į šalį, o populiarėjo greitieji „gariūniško“ tipo verslai. Kai įstojau į universitetą, dėstytojai mus gyrė: šaunuoliai, kad pasirinkote universitetą, o ne Gariūnus, pamatysite, kad aukštasis išsilavinimas jums

labai pravers... Nors galvoju, kad kai kuriems verslo įgūdžiams formuotis, realaus gyvenimo suvokimui neblogai būtų padėję ir Gariūnai.

ML. Šiandien tolstame nuo Gariūnų? O gal artėjame?

E. Leichteris. Ką šiandien turime? 2007–2013 m. ES Struktūrinių fondų periode padarytos nemažos investicijos į mokslą, Žinių ekonomikos forumas toje veikloje gan aktyviai dalyvavo. Nelabai tikėjome, kad kone 10 proc. struktūrinių fondų lėšų bus skirta mokslo reikmėms, galvojome, kad gerai būtų bent 5 proc. išsikvoti. Taigi švietimas ir mokslas gavo pakankamai solidžią injekciją, nors ir ne visai sugebėjo ja pasinaudoti – pristigo administracinių gebėjimų protingai

naudoti lėšas, veikti pagal parengtas strategijas ir atsižvelgiant į ateities vizijas. Pristigo valstybės ir regioninės politikos, nukreipiant investicijas į perspektyviausias sritis. Ligi šiol neturime ir toliaregiškos į ateitį nukreiptos mokslo politikos, bet turime nemažai atskirų elementų, kurie vis dėlto finansuojami. Ne tiek jau daug trūksta, kad rastume perspektyvius sąsajos taškus tarp mokslo ir verslo.

ML. Pavyzdžių toli dairytis gal ir nėra didelio reikalo, nes po truputį įsisiūbuoja slėnių veikla.

E. Leichteris. Iš tikrųjų ne slėniai turėjo būti pagrindinis tos sąsajos instrumentas, bet nacionalinės kompleksinės programos.

ML. Kaip atsitiko, kad nacionalinės kompleksinės programos buvo tarsi stumtelėtos į šoną, ir svarbiausias strateginis uždavinys nebuvo įgyvendintas?

E. Leichteris. Nacionalinės kompleksinės programos pradėjo spręsti paradoksalią problemą, kuri 2004–2006 m. formavosi per struktūrinius fondus. Mokslininkai gaudavo lėšų mokytis dirbti su modernia įranga, bet negavo pinigų tai įrangai nusipirkti.

ML. Vežimas buvo pastatytas prieš arkli. Reformų metu taip dažnai būna.

E. Leichteris. Kažkas vyko ne taip, kaip turėjo vykti. Nacionalinės kompleksinės programos turėjo suformuoti tam tikras strategines įžvalgas – ką tvarkyti ir keisti, o slėniai turėjo būti vienas iš tų instrumentų, kuris turėjo realiai padėti tvarkyti ir keisti. Tačiau kai politikai pradėjo vartoti tam tikras naujas sąvokas, norintys gauti lėšų universitetų mokslininkai, vos išgirdę vieną magišką žodį *slėniai*, drausmingai išsirikiovo į eilę. Baigėsi tuo, kad beveik visi mokslo prioritetai ir potencialas buvo sujungta po slėnių vėliava. Buvo parengtos nacionalinės kompleksinės programos, bet vykdymo mechanizmai nesuderinti su numatoma slėnių veikla.

ML. Ir tada priėjo Kindziulis... Norėjau pasakyti: į valdžią atėjo liberalai.

E. Leichteris. Išties tuo metu liberalai buvo atsakingi už Švietimo ir

Verslo skatinimo projekto „InoLaboratorija“ dalyvių konsultacija verslo kūrimo klausimais: Paulius Lučinskas, Raimundas Balčiūnaitis, Donatas Austys ir Edgaras Leichteris

Gedimino Žemlicko nuotrauka

■ Nukelta | 11 p.

■ Atkelta iš 4 p.

šventikalniai? Jie liko. Bet mūsų pačių jau pamiršti. Po nedovanotinos užmaršties (ir plebejiškumo) sluoksnio stūkso tai, kas iš tiesų sudaro neįkainojamą Europos kultūros ir civilizacijos įrodymą, unikalų jos turtą...

Tikslinga, labai tikslinga būtų sukeltais aspektais: sociosofiniu ir istoriosofiniu, politologiniu ir kultūrologiniu ir kt. plėtoti bendrą lietuvių tautos (sudarancios Lietuvos gyventojų absoliučią daugumą) socioetnogenezės (tautodaros, tautokūros) teoriją. (Gink Dieve, nemėgdžiojančią „Globalios Lietuvos“ projekto.) Ji neturėtų būti palikta „plyname lauke“ – jos autorių stalčiuose. Ji turėtų sudaryti Lietuvos valstybingumo strategijos pamatą; modernios lietuvių politinės nacijos (į kurią lygiomis teisėmis įeina tautinės bei etninės mažumos) raiškos praktika. Lietuvių tauta ir jos valstybė, dramatiškėjančių pasaulio iššūkių akivaizdoje, negali likti – kaip dabar – „išsivaikščiojimo“ (demografinio kataklizmo), kultūrinės, socialinės ir ypač politinės dezintegracijos pozicijoje. Tai būtų artima savanoriškam tautos susinaikinimui...

Galima pakaltinti autorių už tai, kad nevisavertiškai, t. y. neadekvačiai jisai suvokia realybę, kurioje visi mes gyvename... Ką gi, pasiteisinimui atsakysiu taip:

kiekviena filosofija savo prigimtimi linkusi pasikelti aukščiau realybės. Ji linkusi kalbėti apie įsivaizduojamą, konstruotą pasaulį... Mąstymas, minties sklaida – tai vienintelis turtas, kurio niekas, ničniekas iš mūsų negali atimti... Jis palaiko ne tik proto, bet ir kūno gyvybingumą.

Pasidalysiu dar viena „sparnuota“ mintimi.

Tikiu: skaitytojas ne kartą buvo susidūręs su metafora – Tautos Dvasia. Ją ypač mėgo mūsų iškilusis mąstytojas Vydūnas. Ši metafora man ilgą laiką buvo nelabai aiški ir suprantama. Bėformė... Bet štai, parašęs šią knygą, nuomonę keičiu. Metaforoje įžvelgiu „kūno“ formas. Gal teisingiau būtų sakyti – pagaunu erdvėlaikyje sklendantį substancionalumą (dvasią). Na, kad ir mąstant apie didįjį, daugiatomį lietuvių kalbos žodyną. Ar mūsų laikus pasiekusi sąvokų gausa, jų archaika, nuostabus turinys ir skambesys neišreiškia Tautos Dvasios?

O lietuvių liaudies dainos? Tie keliolika publikuotų tomų, gulinčių lentynose – ta kuklė ledkalnio viršūnė? Ledkalnio viršūnė vadinkime ir tuos instituto saugyklose dulkančius fondus. Pats ledkalnis seniai, seniai ištirpęs ir išpūskytas laiko skersvėjuose... Šiuo atveju priminsiu kitataučių vertinimus – apie jų susižavėjimą ne tik dainų gausa. Ir ne tik dvasios magija alsuojančių dainų turiniu. Jus stebina

prigimtinis lietuvių kūrybos polinkis. Stebina lietuvių jausminis pradai, jo gebėjimas susiliesti ne tik su Gamta, bet ir tą organišką vienį išreikšti žodžiu, sąvokos filosofija... Argi visa tai ne Tautos Dvasios raiška? Ar tai ne konkretūs, pagaunami jos kontūrai?

Abu mano suminėti ir pasauliui išskleisti atvejai: ir didysis Žodynas, ir didysis Dainynas – buvo pasišventėlių rinkti daugelį metų. Tik vėliau susisteminti mokslo institutuose. Dirbta ne dešimt metų ir ne dešimties žmonių!.. Bet turime ir kitų unikalų surėdytų darbų, pakankamai akivaizdžiai bylojančių apie Tautos Dvasios substanciją. Šio teiginio tąsai vėlgi apsiribosiu dviem pavyzdžiais. Abu jie – iš pastarųjų metų...

Pasklaidykime žymaus fotomenininko Rimanto Dichavičiaus sudarytus albumus „Laisvės paženklinimai“... Į jus plūptelės neįtikėtina būdu suburta, gausumu stebinanti kūrėjų plejada! Jūs svaigsite nuo užplūdusios dvasinio katarsio bangos! Neįsivaizduojama!.. Paskutinį žodį pavartojau dviem prasmėmis. Pirmą – tai įvairaus profilio menininkų meilė savo Tėvynei ir tos meilės pagimdyti kūriniai. Antra – paties albumų sudarytojo asmenybė. Neįtikėtina, kad tai – tik vieno žmogaus darbas: enciklopedinio pobūdžio kūrinija, įtaigiai išskleidžianti Tautos Dvasią... Kaip čia, šiuo atveju neprisiminti senovės romė-

nų posakio: *ars longa, vita brevis*. Menas yra amžinas, o gyvenimas – trumpas.

Antras pavyzdys (liudijimas) – tai jau bemaž du dešimtmečius leidžiamos „Lietuvos valsčių“ serijos įspūdingi (visais atžvilgiais) enciklopediniai leidiniai. Šių epiloginių eilučių skaitytoji privalau kai ką priminti... Valsčiai – buvo mažiausi, pamatiniai administraciniai-teritoriniai valstybinio tvarkymo vienetai. Jie Lietuvoje susiformavo apie XIX a. vidurį ir egzistavo iki sovietinės okupacijos – panaikinti 1950 metais. Valsčiai jungė tapačios etninės kultūros ir šnektos (patarmės) gyventojus. Jų ribos dažniausiai sutapdavo su parapijų ribomis... Iš jau publikuotų keliasdešimt storų valsčių skirtų foliantų į jus padvelks po kruopelytę surankiota tame valsčiuje išgyventa ir kaip upelis nutekėjusi istorija, tebekibirksčiuojantys etninės kultūros bei tautosakos bruožai, dar gyvybę rodanti to krašto žmonių šnektos. Rasite čia ir suregistruotas netektis, įžymesnių asmenybių biografijas ir dar daug ko... Tiesiog į jūsų širdį alsuos nuolat kenčianti, bet niekada nenuirimstanti to krašto dvasia.

Vėlgi, šio neįtikėtino serialo sumanytojas, organizatorius ir finansinis mecenatas – viename asmenyje. Tai – prieš laiką pražilęs, visą save sumanyti aukojantis Petras Jonušas, „Vermės“ lei-

dyklos steigėjas ir vadovas. Jisai skuba. Skubina ir kitus. Nes puikiai, įžvalgiai suvokia: praeis dar metai, kiti – ir nebeliks ne tik talkininkų, bet ir tų, kurie pasakotų apie savo Tėviškę – gimtuosius valsčius. Kurie prisimintų ne tik savo tėvus, bet ir prosenelių gyvenimą – jų kultūrą, jų pasaulėjautą.

Nemanau, kad nukrypsiu nuo tiesos teigdamas, jog mano vaikystės ir paauglystės metais Tautos Dvasia, man regis, dar gyvybę sklaidina, nors ir pakirstais sparnais, bet tebesklandė virš Lietuvos miestelių ir sodžių, virš laukų ir kloniais nuvingiuojančių upių ir upelių. Ją nesunkiai galėdavai pagauti širdimi. Tačiau ginklas ir prievarta atliko savo darbą. Gal pavargo ir širdis...

Šių eilučių (ir knygos) pabaigai mąstau: iš kur, iš kokių gelmių gimsta ir sklaidžiasi Tautos Dvasia? Kokie šaltiniai maitina šitaip, metaforiškai įvardinamą substanciją? Atsakymą regiu labai aiškų. Tai – nuolatinė prigimtinė kultūra sugiminiuotų žmonių kova už savo egzistenciją. Nuolatinė, nesibaigianti kova už prigimties skirtą vietą po žvaigždėtų Dangumi. Nuolatinės grumtynės su nežinia, kodėl, iš kur ir kokiomis formomis atsirandanti prievarta.

Tautos Dvasią gimdo ne tik kančia. Ją gimdo negęstantis Darnos ir Gėrio siekis...

PRIBRENDO METAS TYRINĖTI AISČIUS,

■ Atkelta iš 1 p.

Eugenijus Jovaiša. (Ilgai tyli, atsi-dūsta). Gediminai, aš nežinau. Nė vienas žmogus, kuris save laiko padoriu, atsakyti į šitą klausimą keliais sakiniais negali. Atsakymas turėtų būti labai gilus, skausmingas ir siekti tolimus laikus. Nemanau, kad priežastis mu-myse tekančio vis dar baudžiauninko kraujo, kaip kad kartais tenka išgirsti. Bet kuris baudžiauninkas nuo žagrės esant tinkamoms sąlygoms gali tapti labiausiai išsilavinusiu šviesuoliu, savo Tėvynės patriotu ir aukštintuju. Tokių pavyzdžių šalies ir valstybės istorijoje turime daugybę.

Manau, priežastis nesėkmingoje mūsų mokslo formavimosi aušroje. Kai pradėjo formuotis Lietuvos mokslas, istorijos ir archeologijos mokslas, Lietuvos istorija buvo rašoma už mus, istorijos politiką formavome ne mes. Lietuviai savo istorijos mokslą ir šio mokslo politiką įgijo galimybę formuoti tik Pirmosios nepriklausomybės laikais. Tai buvo paminėtieji Zenonas Ivinskis, Adolfas Šapoka... Jei Z. Ivinskis atstovavo labiau krikščioniškajai pozicijai istorijos moksle, tai A. Šapoka išreiškė labiau objektyvią Lietuvos istoriją. 1918–1940 m. – tai Lietuvos istoriografijos atsitiesimo laikas. Tinkama patriotiška to meto Lietuvos politika – kasdienė politika, tautinė mokykla, taip pat laikraščiai, žiniasklaida subrandino vaisius. Tuos gerai sudaigintus daigus mes praradome, kai buvo išnaikinta kone visa Lietuvos inteligentija – jau atsitiesę nuo keliaklupsčiavimo prieš svetimus autoritetus karininkai, gydytojai, inžinieriai, mokytojai.

Aš pats ne artojo vaikas, mano senelis buvo zakristijonas, dalyvavo bažnytiniame chore, turėjo bakalėjos parduotuvėlę su mano močiute. Močiutė iš mamos pusės turėjo 20 ha ūkį Kelmės rajone ir gerai vertėsi. Iš tos pusės esu lyg ir artojų palikuonis, tačiau net ir dažnai niekinamas baudžiauninkas myli savo žemę ir savo kraštą. Tai jis 1831 ir 1863 m. pasiėmęs šakes ar dalgi stėjo į kovą prieš caro armiją, tad nereikėtų visų artojų versti į vieną beveidę minią.

ML. Šiuo atveju mintyje turimas ne laisvę pajutęs žmogus su šakėmis ar dalgiu ant peties, bet poną turintis ir tik juo pasikliaujantis. Šia prasme tūlas istorijos profesorius yra didesnis baudžiauninkas už priverstinį darbą dirbantį artoją.

E. Jovaiša. Didžioji problema ta, kad mūsų atsitiesusioji dalis buvo sunaikinta. Sovietmečiu mūsų tauta buvo tiek įbauginta svetimųjų pranašumu, o to meto Lietuvos archeologija net neįsivaizduojamai buvo spaudžiama slavų dominavimo. Archeologiniuose veikaluose išstis kultūros buvo perdirbamos į kito etnos kultūras. Iš čia iškilusi ir įsišaknijusi baimė net prisiliesti etninės istorijos klausimui.

Kaip yra dabar? Atėjo 1990-ieji, atrodytų, galėtume laisvai ir nevaržomai reikštis savo mokslo baruose. Bet

Prof. Eugenijus Jovaiša pasakoja apie archeologinius tyrimus

mums buvo primesta, kad nesame europiečiai ir mums reikia „grįžti į Europą“. O juk faktiškai vakarų baltai ir germanai kaip tik ir sukūrė tą Europą, kurią šiandien turime. Šitai reikia priminti ir pačiai Europai. Vokiečių archeologijos mokykla, tokia stipri iki Antrojo pasaulinio karo, po 1945 m. patyrė skaudžiausią šoką, iš kurio ligi šiol neišsivaduoja, tad vis dar su didele atsarga nagrinėja Europos etninės istorijos klausimus.

ML. Moka už tai, ką buvo spėjusi nuveikti prieš Antrąjį pasaulinį karą?

E. Jovaiša. 1930–1940 m. vokiečių archeologai savo etnos ieškojo ir „rado“ didžioje Europos dalyje. Apskritai vokiečių archeologijos mokykla yra labai žymi ir mokslui nusipelnusi, bet po šoko ir mus moko: jūs nagrinėkite technologijas, kas ir kaip jas naudojo, pagamino tuos puikius mūsų randamus daiktus ir kokie jie gražūs... Šitai iš archeologijos mokslo mėginama išguiti jo esmę. Štai šia upe plaukia ir kai kurie mūsų tyrinėtojai, apie ką rašau ir savo naujojoje knygoje „Aisčiai. Kilmė“. Plūduriojama šioje įbaimintoje etninėje tėkmėje. Tai mūsų kasdienės pasaulėžiūros ir politikos formavimo rezultatas.

Karo take su knyga rankose

ML. Kad visa tai, kas pasakyta neatrodytų iš piršto laužtais išvedžiojimais, gal pateiktumėte vieną kitą konkretų faktą?

E. Jovaiša. Neseniai Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos užsakymu buvo išleista „Lietuvos istorija“, joje rašoma: 1009-uosius metus Lietuva sutiko kriminalu – nužudė krikščionių misionierių Brunoną, atvykusį krikščionų pagonių prūsų...

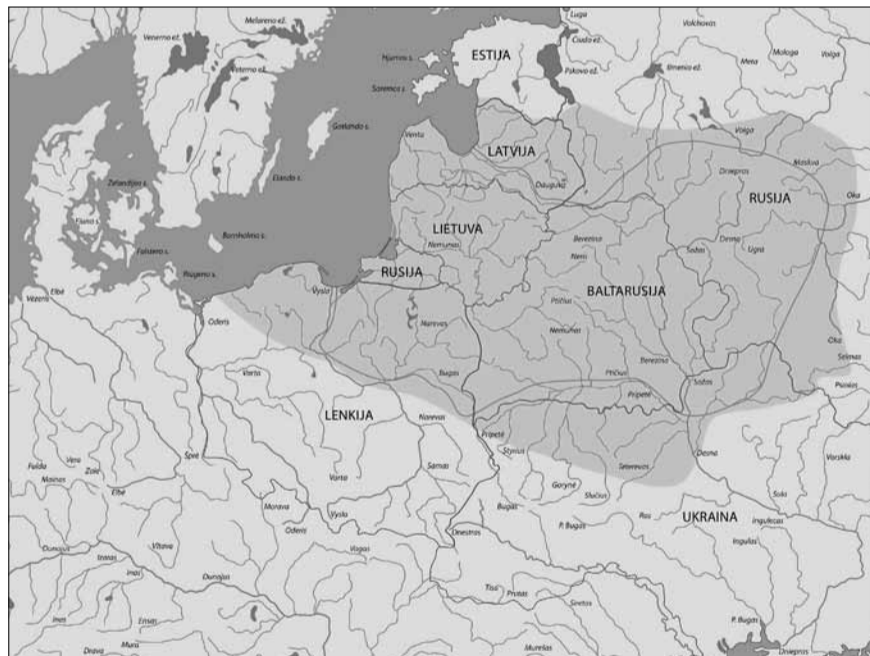
ML. Baisi gėda prieš krikščioniškąją Europą: vietos įstatymus ir tikėjimą

pažeidusį nekviestą atėjūną mūsų protėviai pasiuntė tiesiausiu keliu južtarnautą krikščionių rojų... Nemūsų protėviai savo papročius ir įstatymus nešė į kitus kraštus, bet jiems buvo nešama.

E. Jovaiša.

Kaip istorikui galima vartoti tokią sąvoką kaip *kriminalas* savo papročius, tikėjimą ir žemę ginantiems baltams? Sveiku protu sunku suvokti. Pagaliau ir Užsienio reikalų ministerija, jeigu imasi formuoti istorijos politiką, tą turėtų daryti labai atsargiai. Į šią pastabą iš aukšto ministerijos pareigūno

išgirdau atsakymą: „Tai jūs, istorikai, diskutuokite, aiškinkite, rašykite kitaip“. Atsakymas būdingas mūsų politikams ir – labai gaila, istorijos mokslo kai kuriems veikėjams. Aš ir sakau: „Gerbiamas, čia nėra apie ką diskutuoti, čia kalbama apie mūsų valstybės orumą, o ne apie tyrimų problemas“. Politikai ir dalis istorikų žaidžia žaidimus, o mokslininkai girdi, turi diskutuoti. Tai nėra mokslinės diskusijos objektas.

Baltų kalbinė erdvė šiuolaikiniame politiniame žemėlapyje (dailininkė Laura Leščinskaitė)

Kai istorikas rašo, kad per šimtą metų archeologai nerado jokio Atlantidos pėdsako ir man kaip archeologui siūloma įsitraukti į diskusiją, tai apie ką galima kalbėti? Jokios Atlantidos archeologai nerado, nes ir neieškojo – apie ką diskutuoti? Mes žinome, ko ieškome ir ką turėtume rasti, bet tikrai ne Atlantidą. O istorijos politikos darytojai mums siūlo diskutuoti. Tai žaidimai.

ML. Vieni apie vežėčius, kiti apie akėčius. Mokslininkui siūloma veltis į diskusiją apie laikštinius svaičiojimus, o ne mokslo dalykus.

E. Jovaiša. Lygiai tas pats, jeigu imčiau diskutuoti su istoriku, kuris pareiškia, kad iki XIV a. Lietuvoje nebuvo kačių, nes, girdi, Lietuvoje katėms

tinkamos mėsos nebuvo... Nors kiekvienas archeologas pasakys, kad visų piliakalnių papėdės nusėtos gyvulių kaulais. Ne vieną kartą viešai esu sakęs: valstybė moka mokslo institucijoms mokesčių mokėtojų pinigus, o pastarosios išlaidžia valstybės doktrinai ir politikai prieštaraujančias knygas. Ir jokios atsakomybės nejaučia. Ar tai politikos formavimas?

ML. Kas turėtų užsiimti istorijos politikos formavimu?

E. Jovaiša. Tikrai ne Užsienio reikalų ministerija.

ML. Bet jei tam skirtos mokslo institucijos to nedaro, tai imasi daryti, kas netingi. Kartais gaunamas istorijos politikai priešingas rezultatas.

E. Jovaiša. Nežinau, kaip toliau reikėtų tęsti šią skaudžią temą, nes tai sudėtingas dalykas. Džiaugčiausi, jeigu bent dalis atsakymo paaikškėtų perskaičius šią mano naująją knygą.

ML. Jūs norite kautis už savo tiesas?

E. Jovaiša. Savo naująją knygą aš ir vertinu kaip karinę priemonę. Seniai jaučiuosi stovįs karo take.

Sistemą galima išlaikyti ir stichijoms siaučiant

ML. Grįžkime prie Jūsų archeologinių tyrimų. Kaip jie klostėsi, turėjo sistemą ar labiau stichiską pobūdį?

E. Jovaiša. Pirmieji mano kasinėjimai atlikti 1975 m. – Raudonėnų kapinyne prie Raudonės ant Nemuno kranto. Jie buvo gelbėjamojo pobūdžio, nes dalis kapinyno atsidūrė veikiančių kapinių teritorijoje, tad jį reikėjo iširti. Labai netikėtai atidengiau visiškai

rašiau disertaciją. Iki 1981 m. tikslingai tyrinėju šio tipo plokštinius kapinytus.

Paskui perėjau prie Nemuno žemupio archeologinių tyrinėjimų. Vėl visai nauja netirta tyrimų sritis. Teko tyrinėti Šaukėnų kapinyną, vėliau Dauglaukio kapinyną Tauragės rajone. Taigi mano tyrinėjimai nebuvo blaškymasis. Apskritai sovietmečiu retai kuris archeologas buvo blaškomas. Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto Archeologijos skyriaus kiekvienas tyrinėtojas turėjo savo laikotarpį ir savo tyrinėjimų sferą.

Kitas dalykas – žvalgybiniai tyrinėjimai, kur buvo blaškymosi. Nuo 1972 m. gruodžio iki 1977 m. dirbau LTSR kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos taryboje, nuo 1975 m. buvau archeologų grupės vadovas. Štai ten dirbant tekdavo važiuoti į žvalgomuosius tyrimus kur degdavo. Ardopus paminklus tekdavo tirti ir Istorijos instituto archeologams.

Tie, kurie tai moka ir gali daryti, tačiau tikrai ne Užsienio reikalų ministerija ar Lietuvos televizija, kurioje matome iš esmės vieno istoriko ir jo mokyklos Lietuvos istorijos koncepciją. Šį darbą galėtų vairuoti Lietuvos universitetai ir gal Istorijos institutas?

ML. Dabar kalbėti apie sisteminius archeologų darbus jau nėra paprasta? Kartu su kovarniais tenka pėdinti paskui buldozerį ar traktorių?

E. Jovaiša. Deja, ištis taip. Sisteminius tyrimus tęsia tik keletas archeologų – Mykolas Michelbertas, Albinas Kuncėvičius, Vladas Žulkus, Audronė

Bliujienė, Algirdas Girininkas, Gintautas Zabiela, Vyktintas Vaitkevičius, Rasa Banytė-Rowell, Ilona Vaškevičiūtė ir dar keliolika mokslininkų. Sunku kalbėti apie sistemiskumą, kai tenka vykdyti projektines užduotis ar mėginant suskubti prie žvalgomųjų ir gelbėjimo tyrimų. Mes nuolat apie tai kalbame, bet kol kas be rezultatų.

ML. Kiek Jūsų žvalgas patvirtina Baltijos pajūrį ir įjūrį tiriančio Vlodo Žulkaus darbai ir išvados?

E. Jovaiša. Knygoje „Aisčiai“ apie tai rašau. V. Žulkaus Baltijos jūros pakrantės tyrinėjimai labai reikšmingi, jis vienintelis po 1990 m. nuosekliai tyrinėjęs Vielbarko, arba gotų, kultūros klausimą. Priėjo labai teisingų išvadų, rodančių, kad migra-

cijos kryptis I–III a. nebuvo iš Baltijos jūros salų (pirmiausia Gotlando salos) į kontinentą, bet priešingai – iš žemyno į salas. V. Žulkus kaip tik teigia ir įrodo, kad kultūrinė bendrybė buvo Lietuvos pajūris ir Gotlandas, o ne priešinga kryptis. Šis teiginys tik patvirtina, ką rodo mano tyrinėjimai ir išvados.

Kuo svarbūs J. Statkutės de Rosales darbai

ML. Būčiau nesuprastas mūsų skaitytojų, jei kalbėdamas apie gotus ir karais gotams be jokio mokslinio pagrindo priskiriamus dalykus, nepaklauskiau Jūsų nuomonės apie mūsų tautietės Jūratės Statkutės de Rosales tyrinėjimus ir pirmiausia jos knygą „Europos šaknys ir mes, lietuviai“². Tuo labiau, kad laikraštje

Mieli „Mokslo Lietuvos“ skaitytojai,

kviečiame prenumeruoti „Mokslo Lietuvą“ pašto skyriuose ir internete 2013-iesiems metams: mokslo visuomenės informacija Jus pasiekis greičiau ir operatyviau negu laukiant internetinio laikraščio varianto.

Prenumeratos kaina: 1 mėn. – 9,19 Lt, 3 mėn. – 27,55 Lt, 6 mėn. – 55,08 Lt, 11 mėn. – 100, 98 Lt.

VAKARŲ BALTŲ PASAULĮ (3)

„Mokslo Lietuva“ spausdinome Algirdo Gaižučio, Romualdo Grigo, Vlado Žilkaus ir Jūsų įžangos žodžius šiai knygai.

E. Jovaiša. Sekdamas visą šį procesą turėjote suprasti: visą laiką pabrėždavau, kad J. Statkutė de Rosales teisi vienoje vietoje. Ji teisingai užčiuopė Vakarų baltų reikšmingumą Europos kontekste. Tiesa, J. Statkutė de Rosales pervertina baltų indėlį, sutapatina gotus su baltais, ko daryti negalima. Jos stiprioji vieta, kad ji pateikia naujus šaltinius, kurie jau tampa mums pasiekiami. Reikia juos tyrinėti, daryti išvadas ir diskutuoti. Mūsų tautietės knygos kelia audrą Lietuvoje – ir sveiką audrą. J. Statkutė de Rosales kai kuriais teiginiais daro klaidas, bet profesionalus priverčia bent jau tų keliamų problemų neapeiti, išsiginčyti į jas. Mes, archeologai, pateikiame į jos iškelto problemas savo atsakymus – taip mokslas ir turi judėti.

Štai šias teigiamas J. Statkutės de Rosales knygų ypatybes ir reikėtų pirmiausia vertinti, o ne kritikuoti viską nuneigiant, kas netelpa į mūsų įprasto supratimo ribas. Tokias teigiamas šios asmenybės savybes jos darbuose matau, su kai kuriomis išvadomis diskutuoju, bet pritariu, kad jai gali būti suteiktos tam tikros regalias. J. Statkutė de Rosales pernelyg sureikšmina kalbų sąsambius ir subendrina kalbas, priskiria baltams kai kuriuos šaltinius ir tai kelia teisėtus kitų tyrinėtojų prieštaravimus. Aš taip pat savo laiške rašau: „Miela Jūrate, Jūs klystate tapatindama gotus ir baltus“. Bet tai nėra pakankama priežastis viską jos įžvalgose nuneigti.

J. Statkutė de Rosales teigia, kad

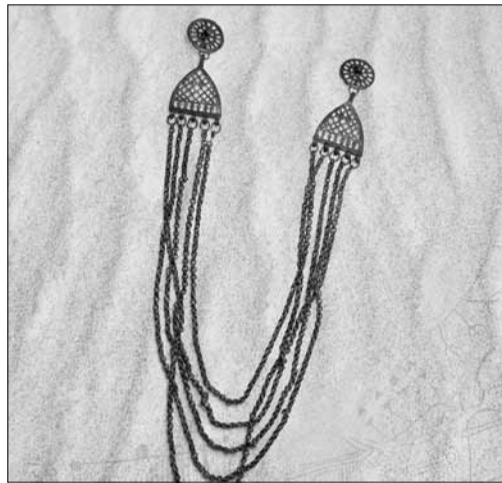
prie Meotidės istorija yra tikra rytų germanų-gotų istorija, kurią liudija antikos šaltiniai nuo 238 metų. Vielbarko kultūrą priskyrus vakarų baltams ir dešiniojo Vyslos kranto erdvėje atsivėrus sąlyčiui su Tautų kraustymosi arena, bendrai gotų ir vakarų baltų išeivių istorijai atsiranda įtikinamos prielai-

nieko nevyksta, taip pat ir proistorės mokslo tyrinėjimų erdvėje. Dėl to profesionalus mokslas nenukentės, o gauti gali net ir labai reikalingą išorinį impulsą. Daug priklauso nuo to, kaip žmogus į tuos dalykus žiūri. Aš žiūriu taip, kaip dabar išaiškinau. Jeigu ir nesutinku su kai kuriais J. Statkutės

rytų baltai, priklausę Dniepro–Dauguvos kultūrai. Ji ilgainiui tapo slavų ir baltų kalbinio mišinio protėviais. Rytinė rytų baltų ir slavų riba išliko dar kurį laiką tarp Maskvos ir Tverės.

Antkaklė, kūginiais galais su pakabučiais (žalvaris). Dauglaukis, 25 kapas, 150–220 m. Vytauto Didžiojo karo muziejus

Antkaklė, kūginiais galais su pakabučiais (žalvaris). Dauglaukis, 25 kapas, 150–220 m. Vytauto Didžiojo karo muziejus

dos, tarp jų ir garsiajai galindų istorijai Pirėnuose ir baltiškiesiems artefaktams Kryme greta IV a. gotų kapų³. Manau, suformuluota labai aiškiai.

Ar reikia bijoti mėgėjų?

ML. Kodėl J. Statkutės de Rosales knyga „Europos šaknis ir mes, lietuviai“ išprovokavo tokią aštrią reakciją, o dar aršesnę tai faktas, kad Lietuvos edukologijos universitetas jai suteikė garbės

de Rosales teiginiais, tai visai nereikia, kad jos veiklos nevertinu. Kaip archeologijos profesionalą mane žavi šios moters, gyvenančios Venesueloje, siekis tyrinėti senąją baltų kultūrą ir ją skleisti Europoje. Ši mūsų kultūra Europoje itin nustekenta, skiriama neteisėtai maža reikšmė tai kultūrai.

Dabar lenkų istoriografija tiesiog skęsta gotų ir germanų, Pševoro ar Vielbarko kultūrų temose, slavų prob-

ML. Kai išvardytuose plotuose archeologinius tyrinėjimus atlieka tų valstybių archeologai, tai baltų pėdsakų kartais gali ir nepastebėti.

E. Jovaiša. Sembos, Notangos tyrinėjimus atlieka rusų, konkrečiai Kaliningrado archeologai. Ką matome? Sembos ir Notangos kultūra jau pervardyta į Dolkeim Kovrovo. Seniai išgalvėję istoriniai Sembos ir Notangos pavadinimai stumiami į pašalį, tęsiasi senųjų etnonimų prievartavimas. Senieji prūsiški vardai ir toliau keičiami į rusiškus pavadinimus. Kaip tai suderinti su mokslu? Man nesuprantama.

Prieistorė kaip plastilinas – pasiduoda maigymui

ML. Anot Volfango Šmido (Wolfgang P. Schmid), nė vienos didžiųjų upių vardų – Egeris, Oderis, Vysla, Būgas, Dniepras, Donas – neturi slaviško prado. Jūs tą išvadą cituojate savo naujausios knygos santraukoje. Bet Jums, veikiausiai, diskutuoti tenka ne su V. Šmidu, bet kitų „teorijų“ prisilaikančiais tyrinėtojais?

E. Jovaiša. V. Šmidas, pasirėmęs kalbiniais duomenimis, teigė, kad baltų kalbos yra seniausios hidronimijos centre ir turi būti traktuojamos kaip lyginimo etalonas. Baltų vakarinės gentys savo kultūrinį pavaldą galutinai įgijo iki V a. po Kr., o germanų atžvilgiu teigiama, kad jų kalbos susiformavo iki V a. po Kr. Pasiskaičius archeologo Vladimiro Kulakovo ir kitų istorikų darbus išeitų, kad Sembos pusiasalis jau nuo II a. pab. buvo germaniškas. Iš vieno rasto germaniško kalavijo V. Kulakovas padarė išties ir tuščią polemiką, kad čia gyventa germanų. Baltų gyvenamoji erdvė taptų visai suspausta, beveik nelieka vietos baltų įtakai į Gintaro kelio pradžią nuo Baltijos jūros, o tai jau nesąmonė.

Toliau. 2012 m. lapkrityje Vilniuje archeologė Ana Bitner-Vrublevska (Anna Bittner-Wróblewska) konferencijoje komentavo K. Tacito paminėtųjų I. a. aisčių gyvenamąją erdvę. Ir ką manote? Visai neatsakiusi į savo pačios užduotą klausimą, kur tie aisčiai gyveno, pranešimo pabaigoje ji pareiškė, kad Lietuvos pajūryje kuršių gyvenamoje teritorijoje gyveno polietninės bendruomenės. Taip neatsakingai ma-

A94–96 tipo segių paplitimas II a. po Kr. (O. Almgren, 1923) (Sudarė E. Jovaiša, dail. L. Leščinskaitė)

Dauglaukio 63 moters kapo radiniai. Vytauto Didžiojo karo muziejus

neteisingai buvo lokalizuota VI a. gotų istoriko Jordano aprašytoji tos tautos protėvynė Skandza, ji laikosi nuomonės, kad Skandza buvusi tarp Vyslos (Vistulos) upės ir Aistmarių, t. y. vakarų baltų žemėse. Su tuo teiginiu galima ginčytis, bet neigdama Jordano pateiktą Skandzos lokalizaciją J. Statkutė de Rosales tiesiog nevalingai neigia šiaurės gotų buvimą, o tai, mano galva, teisinga išvada.

ML. Teisingą išvadą padaro net jei pateikta prielaida ir kelia abejonių?

E. Jovaiša. Net jeigu ir galima diskutuoti, kur toji Jordano minima Skandza buvo, J. Statkutės de Rosales iškeltoji abejonė dėl šiaurės gotų buvimo Skandinavijoje man suteikė pagrindą knygos „Aisčiai“ įvardiniam žodyje parašyti štai tokią įžvalgą: „Ką pasakė J. Statkutė de Rosales? Ji sutapatino gotų istoriją su baltų istorija sakydama, kad gotai yra tie patys baltai. Neigdama Skandzos buvimą Skandinavijoje, ji iš esmės neigia šiaurinę gotų istoriją, ją atiduodama baltams. Ir čia ji, veikiausiai, teisi, tačiau gotų nuo „Skitijos

daktaro laipsnį? Į piktoką polemiką įsitraukė net tie mokslininkai, kurių niekaip neapkaltsi lietuvių ir apskritai baltų proistorės niekinimu.

E. Jovaiša. Pirmiausia tai profesionalų ir mėgėjų konfliktas – tą reikia turėti omenyje. Profesionalai – kalbininkas akad. Zigmas Zinkevičius, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių kalbos katedros profesorius Alvydas Butkus ir nemažai kitų nesunkiai pastebi neprofesionalo (šiuo atveju J. Statkutės de Rosales) teiginių ir išvadų silpnas vietas, jiems tai bado akis ir jį piktinasi.

ML. Tai kodėl Jūs nesipiktinate? Juk taip pat esate profesionalas.

E. Jovaiša. Matote, esu dviejų mokslinių žurnalų „Istorijos“ ir „Lituanistica“ vyriausiasis redaktorius. Esu įsitikinęs, kad kartais ir bandantiems vieną ar kitą dalyką tyrinėti mėgėjams reikia suteikti reikšimos dirvą, į tuos jų darbus pasižiūrėti įdėmiau, į kai kuriuos gal ir išsiginčyti. Tuos žmones reikia matyti, o ne atstumti. Negalima rimtais veidais vaizduoti, kad be mūsų pačių tyrinėjimų Lietuvoje daugiau

lemoms skirtomis publikacijomis, bet labai retai lenkai prabyla apie baltų kultūras, nors būtent vakarų baltai aptariamose žemėse gyveno. Iš tos publikacijų gausos susidaro vaizdas, tarsi baltų dalyvavimas tuose tautų raidos procesuose buvo visai nežymus, epizodinis. Visas Baltijos pamarys jau „atimtas“ iš baltų, atiduotas veidinių urnų kultūrai, germanams atiduota Vielbarko kultūra, kuri buvo akivaizdžiai baltiškų hidronimų areale. Kai kurie lenkų ir rusų istorikai tvirtino, kad baltų gentys užėmė žemes ne tik iki Vyslos, bet ir iki Oderio (Odos), visoje dabartinėje Šiaurės Lenkijoje iki pat Ščecino ir Oderio iki mūsų eros pradžios gyveno vakarų baltai. Vėliau tos žemės baltų buvo prarastos, o patys ten gyvenę baltai buvo asimiliuoti germanų, o dar vėliau jau pastarieji – slavų. Vėlesniais, t. y. mums artimesniais laikais, baltų ir slavų siena ėjo ties Vysla, Būgu, Vepšu, Narevu, kur formavosi tokios vakarų baltų gentys kaip prūsai, bartai, galindai, jotvingiai ir kitos.

Toliau į rytus iki Tverės gyveno

Nuoširdžiai užjaučiame Gamtos tyrimų centro direktorių, Lietuvos mokslininkų sąjungos Tarybos narį prof. habil. dr. Vincą Būdą dėl mylimos Mamytės Genovaitės Būdienės mirties.

Lietuvos mokslininkų sąjunga
Lietuvos mokslininkų sąjungos Taryba
Laikraščio „Mokslo Lietuva“ redakcija

Artūro Užgalio nuotraukos, 2011

žinamas baltų gyvenamasis arealas.

ML. Kodėl polietniškumo nepamatuotas sureikšminimas Jums atrodo pavojingas reiškinys?

E. Jovaiša. Šiuolaikinėje archeologijoje polietniškumo paieškos priešistorinėje vakarų baltų erdvėje tampa bendros baltų-germanų-slavų protėvynės atmaina archeologijoje, maža ką bendro turinti su istorine tiesa. Liūdna, kad ir kai kurie Lietuvos archeologai, pernelyg sureikšmindami atsivežtinius rastuosius artefaktus, pila vandenį ant to paties malūno ratų. Vienas sureikšminimas kelia pagundą sureikšminti ir kitą, taip kuriamas dirbtinis ir neadekvatus pamatas spręsti etnines istorijos problemas.

Ar žinote, kad lenkų ir rusų archeologai nenaudoja galindų kultūros termino? Vietoje šios baltiškos genties vardo šiai kultūrai naudoja Bogačevo kultūros vardą. Ištrinamas vakarų baltų genties vardas. Argi lietuviai pretenduoja iš senųjų baltiškų žemių išvaryti slavus? Juk ne. Tai kam tai daroma? Istorija ir priešistorė turi būti tokia, kokia buvo ir nėra reikalo jos nei bloginti, nei gerinti. Mokslo atveju būtinas padarumas, bet jis kartais labai abejotinas.

ML. Kai kuriems kaimynams būtų patogiau, jeigu tų baltų išvis nebūtų, nesivaidentų ir iš priešistorės laikų.

E. Jovaiša. Štai šią savo suformuluotą mintį sudėkite su mūsų buvusios vyriausybės švietimo ir mokslo ministerijos diegtąja švietimo sistema. Mokyklose neliko Lietuvos priešistorės, ji nebedėstoma. Valstybiniame istorijos egzamine nėra nė vieno klausimo iš priešistorės!

ML. Ko gero, patys istorikai tas programas ir sudaro, tikriausiai juk ne politikai.

E. Jovaiša. Aišku, istorikai, ne kas nors kitas. Bet kokie istorikai – paklauskite. Tokie, kuriems nereikia etnines istorijos tyrimų. Tai Europos vėjų perpūsti istorikai, gyvenantys kitų šalių, o ne savo valstybės interesais. Jeigu neturėsime staburo ir toliau plauksime pasroviui kaimynų farvateriu, neturėsime savo istoriografijos, savo valstybinės politikos ir labai greitai už mus valstybės reikalus tvarkys visai kitos jėgos. Panašu, kad į tai kryptama.

ML. Šia tegu ir ne visai optimistiškai gaida baigsime šį pašnekesį. Svarbu, kad būtų apie ką susimąstyti ir daryti atitinkamas išvadas. Dėkoju už puikią knygą, lauksime kitų dviejų trilogijos dalių. Žinoma, dėkoju ir už išsakytas šiame pašnekesyje mintis.

Kalbėjos Gediminas Zemlickas

¹ Geografas ir geologas viename asmenyje Vytautas Gudelis (1923–2007) naujadaru „jūris“ vadino matomąją jūros akvatorijos dalį iki horizonto linijos. Siekiant tikslumo moksle – tai jūros ruožas ir jį atitinkantis dugnas iki 40 m gylio. – G. Z. past.

² Statkutė de Rosales J. *Europos šaknis ir mes, lietuviai*. Vilnius, 2011, 184 p.

³ Jovaiša E. *Aisčiai. Kilmė*. I Knyga: monografija. Vilnius: leidykla Edukologija, 2012, 13 p.

LIETUVYBĖS SKAUDULIAI: neteikime savo vaikams svetimvardžių

Doc. dr. Egidijus MAŽINTAS
Lietuvos edukologijos universitetas

Nekyla abejonių, kad senoviniai lietuviški vardai – įvairių formų prigimtinio lietuvių tikėjimo likučiai, iki šiol sėkmingai sugebėję apjungti vis labiau besiskaidančią baltų genčių diasporą ir Lietuvos valstybę. Būtent vardai provokuoja ir stimuliuoja neapykantos, nuoskaudų, nepasitikėjimo paaštrėjimą tarp mūsų pačių ir tarp kitų. Mūsų išsibarsčiusių lietuvių šaknis išsikerojusias žemės kūne-dirvoje kelis tūkstantmečius telkė ir maitino protėvių palikta ne apreiškimais, bet darbu ir ritualais, senoviniais baltiškais vardais apipinta gyvoji tautinė prigimtinė tradicija (religija). Nors negandos pasireiškė viena po kitos, ar reikia tiesti kelių senosios prigimtinio tikėjimo išlikimui ir iškilimui? Taip buvo padaryta Jungtinėje Karalystėje – senųjų pagonių, t. y. keltų ir druidų, religijos bendruomenė įgijo tokias pat teises kokias turi ir kitos ES religijos. Net anglosaksų vyskupai neprieštaravo – druidai tikrai blogo jaunimo neišmokys. Globali politika – didesnis pavojus. O keltų žyniai kviečia gyventi visus gimtinėje daroje su gamta savo sodybose.

Tik gūdziamame kaime maitinama daugybės iškilų dievų ir deivių panteono, prie spingsulės verpstelį sukancios motulės sekamomis sakmėmis, legendomis, mitais ir padavimais, dainomis, sutartinėmis, liaudies šokiais lietuvių kalba atsilaikė prieš Žečpospolitės, carizmo, sovietų imperijas. O dabar subliūkstame prieš „Globalios Lietuvos“ politikos cikloną? Panašiai tvirtina dr. Jūratė de Rosales ir akad. Eugenijus Jovaiša savo monografijose „Europos šaknys“ ir „Aisčiai“. Pastaruosius du dešimtmečius Lietuva kaip bandomasis triušis stovės prieš biurokratijos slobiną ES, kuris didžiajame prisikėlime (ar teisme?) tardė, egzaminavo, kvotė, apklauė ir toliau eksperimentiškai tyrinėja. Apžiūrinėja iš visų pusių ir visam pasauliui nekorektiškai komentuoja mūsų negalavimus, ligas, paveldėtus trūkumus: nacionalizmą, dainuojančią revoliuciją – Sąjūdį, tolerancijos stoką seksualinėms mažumoms ir t. t. Privalumų taip pat turime – mus vertina kaip darbo jėgą (samdinius?). Taigi, visų šių dvigubų standartų esmė: neleisti tautai susivokti, kur tiesa ir kur liepto galas? ES didžioji depresija (krizė) dėl aklo pasitikėjimo kuriamąja biurokratijos galia ir neįgalia, akla ekonomika, tautinių mažų valstybių žūties akivaizdoje (virsme) paliko kelias išėjimo – pasišalinti nuo žeminančio suirimo proceso, grįžtant į juodžiausią laukinio kapitalizmo paeitį. Arba susilieti su degradavusios vartotojiškos visuomenės ateities Ledo rūmais ir priimti „ES šventąjį raštą“: savarankiškai išsikastruoti nuo tautiškumo ir nacionalizmo, šeimos bei evoliucionuotis į vergų ir patricijų kultūrinį substratą – senosios Europos pradžią Romos imperijoje. O gal mes, lietuviai, guda ir latviai, persismelkę senųjų žynių ir vaidilų iliuzijomis, bergždžiai priešinamės būtinybei ir likimui? Daug kam šiandien atrodo, kad mūsų demografinė situacija su milijardinėmis ES investicijomis, visiškai nepalietusiomis eilinių Lietuvos gyventojų, blogesnė nei gudų. Peržvelgus Gudijos lietuvių gimusių ir mirusių asmenų vardus

Rimdžiunų lietuvių vidurinės mokyklos mokiniai tikri mūsų tautos deimantukai: apsupti svetimų aplinkos stengiasi išlaikyti lietuviybę ir lietuvių kalbą

darosi neramu, miršta elenos, mantai, česlovai, danutės, vytautai, onos, algimantai, teresės ir kt., o vis daugiau lietuviams svetimų žydiškų, slaviškų, lenkiškų, rusiškų arba europietiškių vardų. Lietuvių etninė kultūra šeimoje prasideda pirmiausia nuo vardų: niekur negirdėti lietuviški vardai kaip dvasinis ir kultūrinis paveldas buvo perduodamas Gudijos lietuviams iš kartos į kartą. Į mano klausimą Rimdžiunų lietuviškos vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotojas Antanas Žvaginis trumpai žemaitiškai atsakė: „Kiek tėvai tur pruoata, tuokius vardus sava vaikam ir duod“.

Nutautėjimas per vardus ir pavardes Gudijoje

Ar viską padarėme, kad mūsų vaikams, anūkams turėtų garsių protėvių, senelių ir tėvų nuo Nemuno ir Ašmenos krantų tūkstančiais metų puoselėtus vardus? Vardų nutautinimą Gudijoje po Pirmojo pasaulinio karo ypač pagreitino Vilniaus krašto okupacija. „Lenko“ įvaizdis daugelyje pasaulio tautų tapo kaip „apsukras ir įžūlas sukčiaus“. Taip jau atsitiko, kad net „ruso“ sinonimas, nežiūrint carinės ir sovietinės okupacijos dažnai susilaukia švelnesnių epitetų – „geri, nuoširdūs žmogeliai“. Tai „lenkas“ visose tautosose, be mažų išimčių, turi neigiamą atspalvį. Nors gerų ir nuoširdžių, kultūringų lenkų ir yra, tačiau iškraipant pavardes ir vardus jie tvirtai pirmuoja pasaulyje. Brutalus lietuvių lenkinimas ypač per vardus ir pavardes, neturi analogo pasaulyje, tačiau vis tiek atrandame paslėptų baltiškų vardo ar pavardės šaknų. Pajutęs kitokią savo vardo kilmę, tūlas pilietis susidomės ir gilindamasis supras, kad yra ne tas, kuo jį laiko. Ir ne tas, su kuriuo galima susitarti. Vardas gali sukelti šleikštulį ir pagarbą. Protestą ir kovą dėl vardo atstatymo. Prigimtinio protėvių pavardės sunaikinimo ar iškraipymo pasmerkimui. Susigrąžinti buvusius, suniekintus ir apšmeižtus vardus ir pavardes – garbės reikalas. Jei galime, padėkime tokiam apkvailintam

ar apgautam žmogui. Sumaišyti vardai, kaip ir tautiniai protai, turėjo ištripti rusinimo ar lenkinimo jūroje ir nuleisti inkarą Rusijos ar Lenkijos valstybėse.

Gudijoje arčiau magistratų, didesnių gyvenviečių ar judresnių vietovių nusidriekę lietuviški kaimai greičiau patyrė vardų ir pavardžių diskriminaciją, nutautėjo. Lietuviškais vardais turtingi buvo patogiai miškų ir girių masyvuose, atokiau nuo slaviškų vardų įtakų įsitaisę kaimai. Ten užkonservuoti senoviniai lietuvių vardai. Lietuvių kalbos ir senovinių vardų suteikimo tradicija tapo tikru lobiu, ypač lietuviškų vardų plitimo geografijai, ir kuriuo domėjosi kalbininkai, tautosakininkai, tikėjamų ir papročių puoselėjimu susirūpinę etnografai. Vardų lenkinimą ypač palaikė bažnyčia. Paprasti žmonės girdėdami šalia lotynų kalbos lenkų kalbą ir dar išklaudydami visą neapykantą lietuvių iš sakyklos susigūždavo. „Kas panorės lietuvių kalbos, kai netgi kunigas stengiasi lenkišką visur vartoti“, – keistą jaunystėje patirtą diskriminaciją prisiminė iškilus Gudijos lietuvis Juozas Maceika. Jis XX a. pr. lietuviškai kalbančiais kaimais laikė Barutiškes, Bežemnius, Bačkininkus, Bebrėnus, Dervagių, Daniūnus, Lazdūnus, Gudenionis, Salinius, Pasalius, Jančiūnus, Mėgūnus, Ležnėnus, Vinkšnėnus ir t. t. Iš bažnyčios po krikštytųjų lietuviška šeima grįždavo tiesiog jėga įgrūstu jiems, lietuviams, svetimam anūkei vardu, kurio niekad nebūta baltų kultūroje – Dima, Ana, Marija, Hana, Sergejus, Ženia ir kt. Manote, neskaudėjo širdelės namuose pasilikusiems močiutei ir seneliui, kai jiems atveža atžalą buvusio skriaudėjo ar pikto viršaičio lenko vardu? Užkariautojo vardai, be abejo, žalo lietuvių dvasią, tačiau jie buityje vadino taip, kaip norėtų, nors įrašai pase rodė ką kita. Tragedija.

Ypač didelį smūgį nutautėjimui sudavė diduomenės išdavystės, mišrios santuokos. Niekada nemaniau, kad Izraelyje arba Žemaitijoje galima kurti santuoką su kitos tautybės asmenimis. Tačiau Gudijos lietuvių situacija kitokia – į šeimą atėjus asmeniui nemokančiam lietuviškai, vaikai imdavo bend-

rauti keliomis kalbomis. Tai atsiliepė ir lietuviškiems vardams. Pasuose jie marga svetimais lietuviams užrašais. Nebijau, kad mane pavadinsite rasistu. Mišrios santuokos – labai žalingos. Lietuviai visada garsėjo pagarba genofondui. Žydų tvarka dar griežtesnė, nors už lango XXI a., bet santuoką su lietuve ar slave sudaręs žydas savo vaiko negali vadinti žydu. Tai mišrūnai, kitais žodžiais tariant negrynakraujai. Lietuvoje parenkant tautinius vardus vaikams buvo stengtasi užkirsti kelią slaviškų vardų plitimui.

Lietuvos krepšininkai tik lietuviškais vardais

Iš visų garsių Lietuvos rinktinės krepšininkų vienintelis Jovaiša turėjo slavišką Sergejaus vardą. Ir broliai Lavrinovičiai. Visi kiti – nuo Juozo Petkevičiaus iki Stepo Butauto ir Modesto Paulausko iki Lino Kleizos – lietuviški. Mūsų protėviai vadindavo kaimynus pagal profesiją ir vietovę: Kalvis nuo Krėvos, Stalius nuo Jackeivičių, Batsiuvis nuo Nesvyžiaus. Arba pagal įvairius būdo ir charakteriobruožus: Augulis, Lukša, Mažeika, Juodis, Naujokas, Jaunius, Greičius, Grybauskas, Nevulis, Mažulis, Didžiulis, Rastenis, Lazdynas, Aleksynas ir t. t. Pagal panašias į paukščių, žvėrių ar gyvulių savybes: Kiškis, Žvirblis, Karosas, Karvelis, Dagys, Jaktšas, Briedis, Genys, Kovas, Balandis, Katinas, Bitinas, Lapė, Stumbras ir t. t.

Vardas kaip užkeikimas, kaip legenda sustiprindavo vardo gavėją ar paveldėtoją ir suteikdavo tam tikros garbės ir orumo. Vardas tapdavo kaip asmenybės portretas, savotiška vizitine kortele. Taip buvo ne vien baltų žemėse, o daug kur. Daugelis mūsų šalyje naudojamų vardų ne lietuviški. Tarp jų nemažai slaviškų, graikiškų, lotyniškų, anglakalbių. Kodėl taip yra? Kas atsitiko?

Vardo spalva ir atspalvis...

Kiekvienas vardas turi savo spalvą ir atspalvį, skonį ir prieskonį, kitaip

tariant, savo aurą. Vieni vardai kaip bitės, musės, skruzdės ar kiškiai, vilkai. Kiti skrenda paukščiu, vėju, plaukia debesimis, pavardės šlama epušės lapais, pavardės ar slapyvardžiai girgžda palūzusių gluosniu, eglėšakiu, alma šaltiniu ar šniokščia jūra. Iš senovės mus pasiekiantys protėvių vardai aidi tolimes šventyklos varpais, drėgsta lūpose, salsta cukrumi. Dar kiti – tartum nukalti iš vardų horoskopos. Pagaliau vardu kartais tampa... bet kuris žodis. Tačiau visi jie gali padėti atspėti žmogaus ateitį ir praeitį. Taip galima sužinoti, kokia bus to žmogaus „antroji pusė“, kuo virs jo šeiminis gyvenimas: amžina žiema, žydinčiu pavasariu, o gal kaitria vasara? Taigi, koks Vardas, toks ir Kardas (likimas). Antai „Birutėčių draugijos“ vienijo moteris, kurios siekė, kad Vytauto motinos vaidulėtės Birutės auklėjimo ir jaunimo mokymo idealai tarnautų kilniems lietuvių moterų savišvietos judėjimų ugdymo tikslams.

Valdovų žmonių dėka LDK dvarai tapo miestų, apylinkių, šalies kultūrinio gyvenimo centrais (Barbora Radvilaitė, Bona Sforza, kunigaikštienė Morta, Tyzenhauzo aristė Dalia, Sofija Alšėniškė ir kt.). Dvaro vardų tradicijas turėjo visos Europos šalys. Lietuvos valdovai su žmonomis, buvo stambiausi, daugiausia teisinių galių turintys žemvaldžiai, už karo ir kitokią tarnybą dalijo žemes didikams ir Bažnyčiam. Ilgainiui gauti dvarai tapo šeimų (Radvilų, Oginskių, Tiškevičių, Goštautų, Alšėniškių ir kt.) nuosavybe. Gudijos dvarai, ypač rezidenciniai, tik moterų dėka tapo kultūrinio gyvenimo centrais, atliko visuomenės telkimo vaidmenį, buvo svarbus tautos dvasinio paveldo kaupimo, tautinio vienijimosi, literatūrinės kalbos formavimosi veiksnys. Daugelyje vardais pavadintų dvarų formavosi viešojo moterų ir vyrų elgesio, papročių, šeimos ir kitos bendrakultūrinio elgesio tradicijos. Dvaras su savo vardu turėjo politinės reikšmės.

Bus daugiau

SUNKUS KELIAS Į PIRMOSIOS RESPUBLIKOS NEPRIKLAUSOMYBĘ

■ Atkelta iš 3 p.

vyko labai audringai. Galiausiai dešiniųjų 140 atstovų balsais priimama rezolucija, kurios pirmasis punktą skelbia: „I. Visa etnografinė Lietuva privalo tapti nepriklausoma valstybe, nuolatinei neutrali“ (P. Čepėnas, p. 68). Kairieji, kurie savo siūlytame rezolucijos variante teikė nepriklausomybės skelbimą palikti Lietuvos Steigiamajam Seimui, protestavo prieš tokį išankstinį jos deklaravimą: jie paliko Seimą.

Po šio suvažiavimo Lietuvos Tautos Tarybos veikla sutriko. Galutinai užuominas apie Lietuvos valstybės nepriklausomybę užgniaužė 1917 m. lapkričio pradžioje įsigalėję Rusijoje bolševikai. Nors lapkričio 15 d. Vladimiro Lenino ir Josifo Stalino pasirašyta Rusijos tautų teisų deklaracija skelbė Rusijos tautas turint teisę atsiskirti ir sukurti savo valstybę, bet iš tikrųjų toks atsiskyrimas būtų buvęs pateisinamas, jei būtų stiprinęs socialistinę revoliuciją ir socializmo pergalę! Priešingu atveju jis buvo smerkiamas ir persekiojamas.

Tuo veikia įsitikino Voronežo lietuviai, kai 1918 m. balandžio 19 d. buvo uždrausta Lietuvos Vyriausioji Taryba. Mat, „I. Ji paskelbė Lietuvos valstybės nepriklausomybę“ (P. Čepėnas, p. 77).

tuvoje buvo labai atšiaurus, lietuvių visuomeninis veikimas buvo visai varžomas. Lietuviai iki 1917 09 06, kai buvo gautas leidimas leisti „Lietuvos aidą“, neturėjo nė vieno savo periodinio leidinio. Cenzūra buvo griežčiausia. 1915 m. užėmę Vilnių, okupantai leido veikti Lietuvių draugijai dėl karo nukentėjusiems šelpiti. Kiek vėliau leidimą gavo kita šalpos organizacija – Lietuvių draugija teisių ir agronomijos pagalbai teikti, kurios pirmininkas buvo J. Vileišis. Politinių partijų vokiečių administracija neleido. Vis dėlto lietuviai slaptai sudarė Lietuvos komitetą politikos klausimams svarstyti (sutrumpintai vadintas Politikos komitetu). Visuomeninį lietuvių veikimą labai trukdė viešų susirinkimų varžymas, sunkumai susisiekti su kitomis vietovėmis. Be okupacinių įstaigų leidimo iš provincijos neatvykti į Vilnių ir iš Vilniaus nenukeliausi, pvz., į Kauną.

Ir vis dėlto turime paradoksą. O jis kilo iš to, jog Vokietija, užėmusi nemažus Rusijos plotus, ėmė puoselėti planus po sėkmingai baigto karo juos šiaip ar taip paimti į savo rankas. Vienas iš būdų „teisėtai“ įsivertinti užkariauotose srityse, kuriose gyveno Rusijos valdžia nepatenkintas tautos, galėjo būti jų „savanoriškas“ prisiliejimas prie Vo-

duoti leidimą trims vilniečiams vykti į kongresą. Tie vilniečiai – tai minėto Politikos komiteto nariai Antanas Smetona, Jurgis Šaulys ir Steponas Kairys. Kongresas priėmė deklaraciją dėl tautų nepriklausomybės. Pasibaigus kongresui, čia pat Lozanoje birželio 30–liepos 4 d. vyko slapta lietuvių konferencija. Dalyvavo ir atstovai iš Lietuvos. Konferencijai pirmininkavo A. Smetona. Buvo priimtos kelios rezolucijos. Ypač įsidėmėtina šeštoji rezolucija dėl Lietuvos nepriklausomybės: „siekti [Lietuvai] politinės nepriklausomybės atgavimo“. Kartu rezolucija paliko tam siekimui manevravimo erdvę: „Tačiau, statant nepriklausomybės obalsį kaip aukščiausią idealą, konferencija mato ir kitokių politinio Lietuvos egzistavimo galimumų, dėl to ragina tuos galimumus svarstyti ir prie jų ruoštis, kad taip virtus, jog karas atneštų ir negeistas politinės buities sąlygas, Lietuva ir medžiagiškai ir dvasiškai būtų stipri ir pasiruošusi visada saugoti ir kovoti už savo individualinę tautybę ir kultūrą“ (Lietuvių enciklopedija, t. 16, 1958, p. 477).

Šioje išlygoje aiškiai matoma kitų tautų (bulgarų, serbų, juodkalniečių ir airių) kovos dėl nepriklausomybės patirtis. Vėliau, laikydamiesi Loanos rezolucijos dvasios, Vilniaus lietuvių

tikų Berlyne. Tarp jų bene svariausias buvo katalikų centro atstovas reichstage Matijas Erbergeris (Matthias Erberger). Dar 1905 m. jis griežtai stjo prieš vokiečių kolonijinės politikos beatodairiškumą. 1917 m. viduryje jam pasidarė svarbus vokiečių karinės administracijos savivaliavimas Lietuvoje, kuris galėjo būti neįveikiama kliūtis įgyvendinant planą paskelbti ją nepriklausoma, bet įsikibusia į Vokietijos skverną valstybę. Tokios nuostatos politikų Vokietijos reichstage būta ne vieno. Iš jų Vilniaus lietuviai kaip tik dažnai sulaukdavo veiksmingos paramos.

Vienas žymiausių su jų parama įvykusių renginių buvo po atkaklių derybų 1917 m. rugsėjo 18–22 d. Vilniuje suaukta Lietuvių konferencija. Leidimas gautas rengėjams iš anksto išpareigojus priimti rezoluciją, jog Lietuva savo noru tam tikromis konvencijomis prisiliesianti prie Vokietijos. Konferencijoje dalyvauti buvo pakviesti 264 asmenys, bet atvyko 222 (A. Tyla, cit. veik., p. 17).

Po diskusijų konferencija priėmė gana aptakiai tenkinančią vokiečių reikalavimus rezoluciją. Tačiau ne ji svarbi: kur kas svarbiau, kad rugsėjo 21 d. 20 atstovų buvo išrinkta į Lietuvos Tarybą – nuolatinį lietuvių organą,

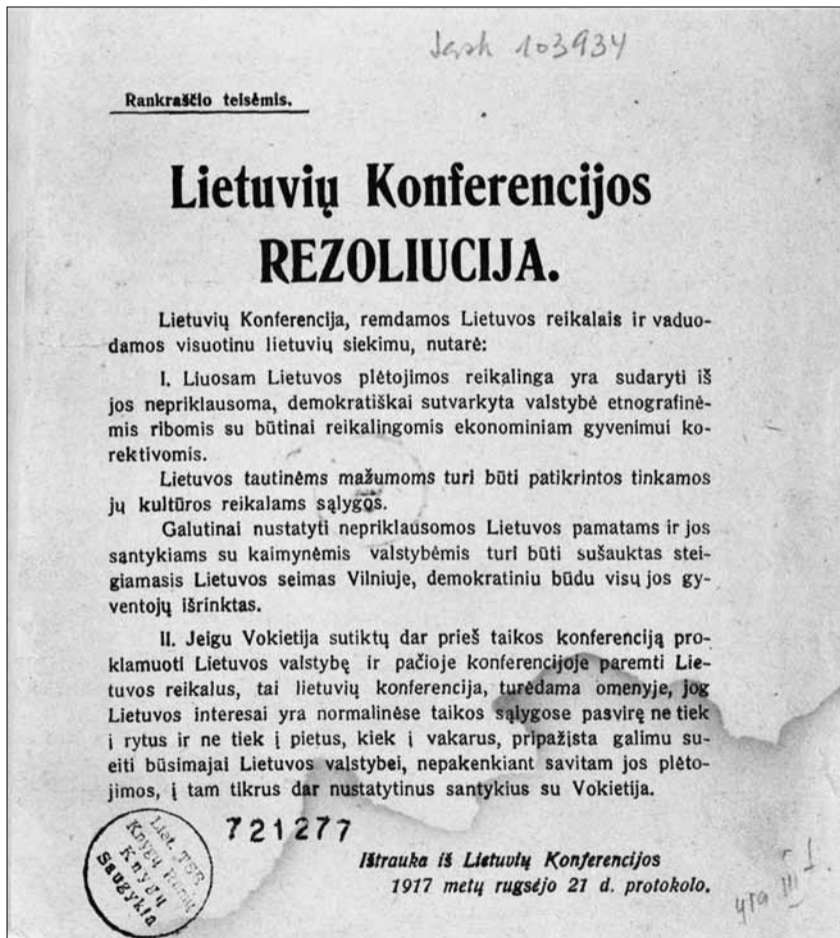
mas daugiau organizavo konkrečių Tarybos veiklą, o politinė kryptis priklausė pačios Tarybos kompetencijai (plačiau žr.: P. Čepėnas, p. 187–191).

Lietuvos nepriklausomybę gerokai priartino 1917 m. gruodžio 22 d. Breste prasidėjusios Vokietijos ir bolševikų valdomos Rusijos taikos derybos. Jose imta svarstyti, koks turėtų būti Vokietijos užimtų sričių likimas. Tad šiuo kartu vokiečiams buvo ypač svarbu turėti jose gyvenančių tautų apsisprendimą atsiskirti nuo Rusijos. Tačiau, kai 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Taryba, pirmininkaujama J. Basanavičiaus, priėmė nutarimą, kad „atstatanti nepriklausomą demokratinius pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine VILNIUJE“, iš karto vokiečiai, Lietuvą administravusi karinė vadovybė, tam nutarimui parodė savo priešišumą: neleido jo skelbti. To priešiško priežasčių galėjo būti keletas. Viena, nemaža vokiečių apskritai nenorėjo nepriklausomos nė iš vardo Lietuvos valstybės. Antra, tuo metu Breste buvo nutrukusios derybos su bolševikais, ir vokiečiai pasijuto galį vienašališkai spręsti užkariautų teritorijų likimą. O trečia, jų netenkino ir tai, kad nutarime nėra nė žodžio apie ryšius su Vokietija.

Tačiau Berlyne, Vokietijos reichstage, netrukus ėmė veikti skirtingų jėgų ir nuostatų mechanizmas, kuris įvykius pasuko Lietuvai palankesne kryptimi: 1918 m. kovo 23 d. Vokietijos kaizeris Vilhelmas II pasirašė Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo aktą, kurį dėl visa ko papildė nuoroda į pagrindą – 1917 m. gruodžio 11 d. Kauno susitarimą dėl Vokietijos valstybės apsaugos ir pagalbos Lietuvai, pasirašytą šešiolikos Lietuvos Tarybos narių ir vokiečių valdžios atstovų. Iš tikrųjų šis susitarimas vertintinas kaip niekinis: juk Vasario 16 d. aktas nedviprasmiškai panaikino visus ankstesnius Lietuvos vardu padarytus išpareigojimus. Kaip šito nesuvokė didžiai mokyti vokiečių teisininkai ir valstybininkai!

Tad galima daryti išvadą: nedidelis lietuvių veikėjų būrelis, spietis daugiausia Vilniuje, įveikdamas daugybę kliūčių, atkakliai stengėsi paskelbti Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimą. To negalėjo padaryti nei Rusijos, nei JAV, nei kitų šalių lietuvių veikėjų sambūriai. Lietuvos Tarybos sėkmę laidavo šio lietuvių organizacinio centro ryšys su tauta. Dar prieš Vasario 16-ąją Taryba gavo kelis pareiškimus iš Vabalninko, Balninkų (?) ir Vilniaus, skatinančius ją ryžtingai siekti šalies nepriklausomybės. Po Vasario 16-osios visus tuos metus iš įvairių vietų – tiek Lietuvos, tiek užsienio, plaukė kolektyviniai ir individualūs pareiškimai, remiantys Lietuvos valstybės nepriklausomybę. Šie išpūdingi lietuvių tautos paprastųjų žmonių nuotaikas atspindintys dokumentai paskelbti ir skaitytojai nesunkiai pasiekiami jau mūsų nurodytoje Antano Tylos knygoje „Lietuva prie Vasario 16-osios slenkščio“ (p. 65–175). Turint prieš akis šiuos dokumentus, derėtų koreguoti teiginį, kad Vasario 16-osios aktu paskelbta Lietuvos nepriklausomybė esąs nedidelio inteligentų būrelio padaras. Tą būrelį galėtume vaizdingai lyginti su plūgo noragu: dirvoną ariai tai plūgas, bet koks būtų arimas be norago!

Bus daugiau

Lietuvių konferencijos Vilniuje 1917 m. rugsėjo 21 d. priimta rezolucija

Laikraščio „Lietuvos aidas“ 1918 m. vasario 19 d. numeryje paskelbtas 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas

Kaip ši lietuvių pabėgėlių organizacija Rusijoje galėjo skelbti Lietuvos valstybės nepriklausomybę, jei tai buvo padaryta vasario 16 d. vokiečių okupuotoje Lietuvoje, jos sostinėje Vilniuje!

Štai turime pirmąjį paradoksą: Lietuvos valstybės nepriklausomybę paskelbia ne gerokai gausesnė ir organizuotesnė lietuvių grupė „savioje“, demokratinėje Rusijoje, bet palyginti izoliuotas, negausus lietuvių būrelis okupantų engiamoje, pavergtoje tėvynėje. Kaip toks paradoksas, t. y. netikėtas, tariamai prieštaraujantis sveikai logikai reiškinys, galėjo įvykti?

Iš tikrųjų okupacinis režimas Lie-

tuovos imperijos. Tad reikėjo ieškoti „bendros kalbos“ su Vokietijai kiek ne kiek palankumą jaučiančiais tų tautų veikėjais. Jiems numatyta teisė kalbėti apie savo kraštų nepriklausomybę, kuri leistų tuos kraštus šiaip ar taip suartinti su Vokietija – politiškai, ekonomiškai, o ilgainiui ir kultūriškai.

Tad štai 1916 m. birželio 27–29 d. Lozanoje šaukiamas Paryžiuje 1912 m. įkurtos, bet nuo 1915 m. Lozanoje reziduojančios Pavergtųjų tautų sąjungos kongresas. Šią sąjungą sudarė Rusijos, Austro-Vengrijos ir Vokietijos valdomų tautų atstovai, bet Lietuvą okupavusiems vokiečiams tai nesukliudė

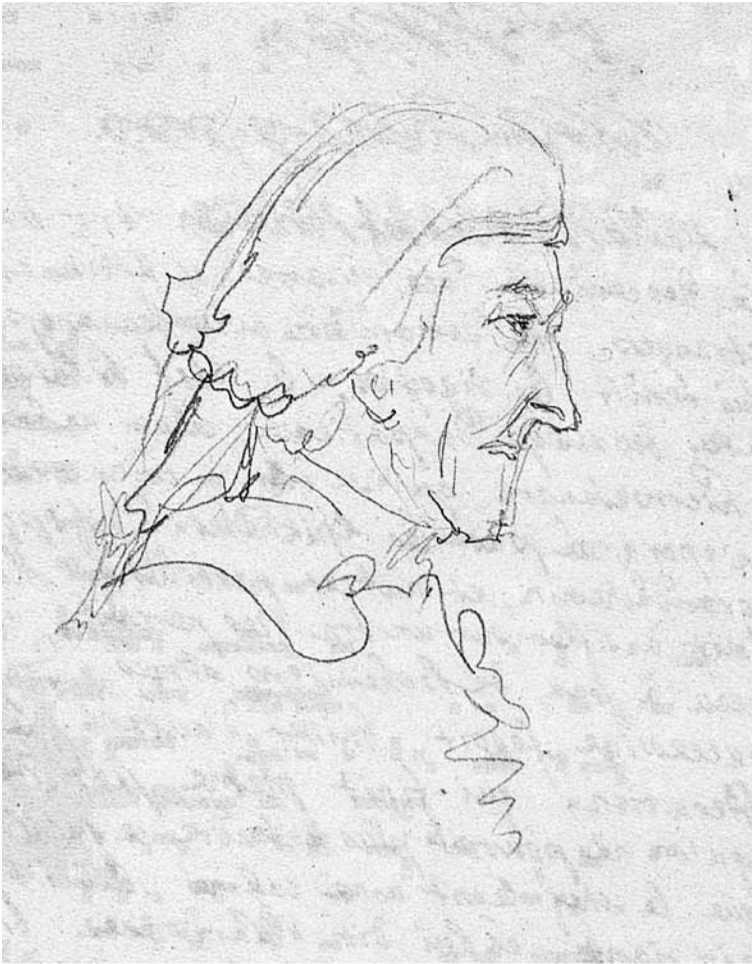
vadovai, kad ir ne visada sutardami, galėjo laisviau manevruoti bendraudami su vokiečių valdžiomis. O jų taip pat būta gana nevienodų, viena kitai prieštaraujančių dėl taktikos su engiamomis tautomis.

Pati drastiškiausia ir beatodairiškiausia buvo vokiečių karinė valdžia Lietuvoje. Ypač atšiaurus vietos žmonių reikalams buvo jos viršininkas kunigaikštis pulkininkas Francas Jozefas Izenburgas-Biršteinas (Franz Joseph Isenburg-Birstein), engęs Lietuvą nuo 1916 iki 1918 m. pradžios. Lietuvių protestai dėl jo „muravjoviškos“ politikos buvo išgirsti kurių ne kurių poli-

turėjusį dieną iš dienos rūpintis tautos interesais, ginti juos nuo vokiečių kėslų, atremti lenkų sluoksnių pretenzijas į Lietuvą, užmegzti ir palaikyti santykius su užsienio lietuvių organizacijomis ir ieškoti sutarimo su Lietuvos tautinėmis mažumomis. To meto nepaprastai sudėtingomis politinėmis ir ekonominėmis sąlygomis Tarybos veikla buvo ypač intensyvi. Rugsėjo 23 d. Lietuvos Taryba sudarė prezidentumą: jo pirmininku tapo A. Smetona, pirmuoju pavaduotoju S. Kairys, antruoju pavaduotoju Vladas Mironas, pirmuoju sekretoriumi Jurgis Šaulys, o antruoju sekretoriumi Petras Klimas. Prezidiu-

DOKUMENTAI PRABYLA

EGODOKUMENTAI: lobių skrynia,

Jano Potockio autoportretas. Egodokumentinė marginalija „Pentkajame Dekamere“ (Saugoma Varšuvos nacionalinėje bibliotekoje)

Pradžia Nr. 3 ir 6.

Tęsiame pašnekesį su profesoriu mi Arvydu PACEVIČIUMI mūsų humanitarinei kultūrai ganėtina nauja tema – apie egodokumentus.

Sąžinė tampa tyrimų objektu

Mokslo Lietuva. Mūsų pašnekesyje sustojome ties sąžinės fenomenu. Gal reiktų teigti, kad Reformacija pagimdė ne apskritai sąžinės suvokimą, bet krikščioniškai suvoktos sąžinės sampratą?

Arvydas Pacevičius. Dar kartą noriu pabrėžti, kad sąžinė yra tam tikra teorinė konstrukcija, juk skaitydami Lucijaus Anėjaus Senekos veikalą „Apie sielos ramybę“ ar kurį kitą antikos „pagonių“ veikalą nutuokiame, ką tai reiškė anų laikų žmogui. XVI a. religinė polemika Vakarų Europoje, neišskiriant Lietuvos, išprovokavo mėginimus išsiaiškinti ir permąstyti fundamentalius žmogiško bendrabūvio pagrindus, kurie be sąžinės supratimo nebūtų labai tvarūs. Tačiau turime pripažinti, kad „ikirašytinėms“ visuomenėms, kad ir lietuviams pagonims, poreikis kategorizuoti panašias sąvokas vargu ar kilo vien todėl, kad trūko raštu paremtų priemonių ir instrumentų, įgalinančių susieti sąžinės fenomeną su tikėjimu. Paprastai tariant, mūsų protėviai baltai gal ir suprato, kas yra sąžinė, bet nemokėjo, o gal ir nematė reikalo tiksliau jos apibūdinti. Todėl ir nepalikimo mums nei atsiminimų, nei dienoraščių...

ML. Tačiau santykiai su Dievu (ar dievais), protėvių vėlėmis, pagaliau savo gamtine aplinka ar pagarba protėviams tiems žmonėms turėjo būti sąžinės reikalas.

A. Pacevičius. Galbūt, bet jei rašto liudijimų nepalikta, sunku spręsti. Prisiminkime, kiek romantizmo epochoje būta mėginimų paankstinti mūsų raštijos pradžią. Iš tų bandymų šaipėsi

šubravcai skelbė, kad medžio drevelė rasta geležinė Algirdo laikų skrynia su dokumentais, kurių rašto niekas negali perskaityti. Egodokumentikos tyrimai nesiekia ir negali aprėpti ikirašytinės, „nebylios“ visuomenės mąstymo, mentaliteto struktūrų, rekonstruojamų taikant kitus metodus. Tai ir yra mitologų ir religijotyrininkų užsiėmimas. Tarp talentingiausiųjų buvo a. a. Gintaras Beresnevičius... Tačiau tyrinėti, kaip šie dalykai atsispindi egodokumentinėje raštijoje tikrai galima. Jeigu žmogus rašo, perfrazuojant prof. Eugenijų Ulčinaitę, atvirai „saulei, pasauliui ir sau...“, svarbi jo akistata ir su Dievu, ir su sąžine, t. y. su savimi.

ML. O ką mes žinome apie judėjų, budistų ar musulmonų sąžinės suvokimą? Grįžtant prie Lietuvos ir baltiško senojo tikėjimo ir senosios kultūros reikalų turime pripažinti, kad buvo giminės, klanų garbės suvokimas, atsakomybė savo genealoginiam medžiui, giminės herbui, pagaliau garbingai giminės istorijai. Nepamirškime perduodamos iš kartos į kartą ištikimybės valdovui tradicijos.

A. Pacevičius. Pagoniškos Lietuvos giminių, klanų tradicijų tąsa, iš kartos į kartą perduodamos vertybės, herbų perėmimas ar adaptavimas yra gerai ištirtinėti prof. Rimvydo Petrausko darbuose¹. Tačiau padarius išvadą apie pagoniško (baltiško) prado vyravimą ir tęstinumą bent jau valdančiose Lietuvos struktūrose, reikia žengti kitą žingsnį – nustatyti, kokia buvo ne tik „dalykinė“ ir vieša, bet ir „privati“ virmą į krikščionybę patyrusių žmonių jausena, ką jie galvojo XIII a., XIV a., o po to ir Vytauto laikais bei XVI amžiuje. Kolektyvinė valdančiojo elito biografija daugmaž įtikinanti, bet ji retai remiasi egodokumentiniais šaltiniais, nėra žinoma tiksliai ne tik rašytinio testamento ar dienoraščio, bet ir turto inventoriaus kilmė senojoje Lietuvoje. Turime stiprią istorinės biografistikos tyrimų kryptį, bet egodokumentika

ir biografistika yra skirtingi dalykai. Biografiją rašo ir hagiografiją kuria kiti autoriai, tiesa, dažnai pasiremdami herojaus paliktais egodokumentiniais liudijimais. Ką paliko mūsų protėviai, pvz., dažnai pastaruoju metu minimas stačiatikis, vienuolystę Laurušave pasirinkęs Lietuvos didysis kunigaikštis Vaišvilka (Vaišelga)? Ogi nieko, išskyrus svetimųjų tendencingus liudijimus metraščiuose. Nėra aišku kokiam klanui, juolab herbui jis buvo ištikimas, nepaisant titaniškų literatūrologo Algimanto Bučio pastangų naujai interpretuoti šios asmenybės vaidmenį Lietuvos kultūros istorijoje.

Beje, kalnelyje prie Nemuno vingio Laurušave lankiausi su kūrybine Lietuvos televizijos studijos grupe dar prieš Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą, mane ir kitus ekspedicijos dalyvius domino klausimas apie kolektyvinę atmintį, viena senolė nurodė vietą, kur stovėjęs senasis vienuolynas, prisiminė, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą ant kalvos dar buvo senosios cerkvės liekanų. Bet pasakojimuose jis buvo siejamas su unitų tradicija. O štai A. Bučio minimi 20 vienuolių ir XIII ar XIV a. skriptorijus Laurušave – tai XIX a. štamapai ir istorinių šaltinių duomenys, mat senieji liudijimai sudegė ir sunyko per istorinius kataklizmus. Yra tekę tuos dalykus tyrinėti, telikę oficialių dokumentų nuorašai ir interpretacijos, siejančios Laurušavo vienuolyną su kunigaikščiu Narimantu.

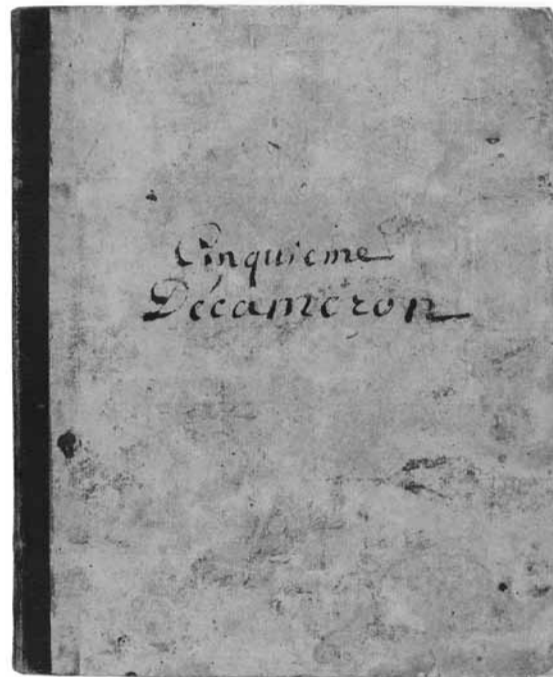
Kalbant apie musulmonus, judėjus ir kitas senosios Lietuvos etnokonfesines bendruomenes pažymėtina, kad jos taip pat palikę egodokumentų. Pvz., totoriai kitabuose užrašydavo savo šeimos ar giminės svarbesnes istorijos datas ir įvykius, panašiai, kaip tai darė raštingi bajorai ar net valstiečiai katekizmuose, kalendoriuose ir kitose populiarnesne knygelėse. Autobiografinio pasakojimo elementai užčiuopiami „Degučių metraštyje“² atsiradusiame bepopių sentikių aplinkoje XIX a. viduryje. Žydai šeiminėse „namų knygosė“ (ritiniuose) rašydavo „kankininkystės“, tikro ar tariamo persekiojimo žanro istorijas, kurioms pradžią davė Prahos rabino Jom-Tov Lippman Hellerio (1579–1654) liudijimas *Megilat eivah* (hebr. Neapykantos ritinėlis). Klasikine autobiografija galima vadinti iš Lietuvos kilusio Saliomono Maimono „Gyvenimo istoriją“³ (parašyta vokiškai ir išleista 1792 m.). Jos paveikti daugelis Lietuvos žydų šviesuolių XIX–XX a. pr. kūrė savo „gyvenimo istorijas“ (Jehuda Leibas Gordonas, Mordechajus Aaronas Ginzburgas, Moišė Leibas Lilienblumas ir kt.). Kiek sąžiningi savo pasakojimuose buvo šie, kaip ir daugelis kitų autobiografijų kūrėjų, bus galima atsakyti tik

po nuodugnių, kompleksinių tyrimų. Čia matau vaisingo bendradarbiavimo galimybę su tokiais etnokonfesinių bendrijų kultūros paveldo tyrėjais, kaip Šarūnas Liekis, Galina Miškinienė, Nadiežda Morozova, Tomas Petreikis, Grigorijus Potašenko, Sergejus Temčinas, Jurgita Verbickienė ir kt. Beje, tyrinėti „sąžiningumo koeficientą“ egodokumentiniuose tekstuose sudėtinga dar ir todėl, kad rašovai jautė (ir tebejaucia) atsakomybę ir neplurpialiskumą, kas užveina „ant seilės“ (skirtingai nuo dabartinių interneto komentatorių, tinklaraštininkų). Pvz., Radvilos,

Sapiegos, daugelis bajorų ne tik kūrė autobiografinius tekstus, bet ir tekstai formavo, disciplinavo jų autorius. Nuo mažens didikų vaikai buvo mokomi rašyti tekstus, skirtus savianalizei, jų pastangų vaisiai būdavo tikrinami. Namų mokytojas, precentorius ištaisydavo ne tik gramatines klaidas, bet „teisinga linkme“ pakreipdavo ir mintį. Tad egodokumentinius tekstus galima tirti siekiant nustatyti, kiek ir kokią giminės ar šeimos, klanų, bendruomenės ideologiją jie atsispindi, kokį savo įvaizdį jame kūrė autorius, ar būta ir kokių nuokrypių nuo „generalinės linijos“. Juk kiekvienoje giminėje būna žengiančių ne koja kojon su kitais.

Kaip išdygsta disidentai

ML. Prabilome apie tai, kaip aristokratiškoje elito aplinkoje išauga disidentai. Tarp Lietuvos žydų ir įvairiose šalyse gyvenančių litvakų paplitusi istorija apie grafą Valentiną Potockį, perėjusį į judaizmą ir atsisakiusį grįžti į krikščionybę. Žydų bendruomenėje įgijo Abraomo ben Abraomo-Ger Cedeko („atsivertęs teisuoelis“) vardą. Tvirtinama, kad Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimu 1749 m. gegužės 24 d. jis gyvas buvo sudegintas, o jo pelenai slapta palaidoti senosiose Vilniaus žydų kapinėse dešiniąjame Neries krante, šalia Vilniaus Gao-
no kapo. Ant Potockio kapo augo medis, prie kurio žydai rinkdavosi, pranašaudavo savo ateitį. Šias kapines caro

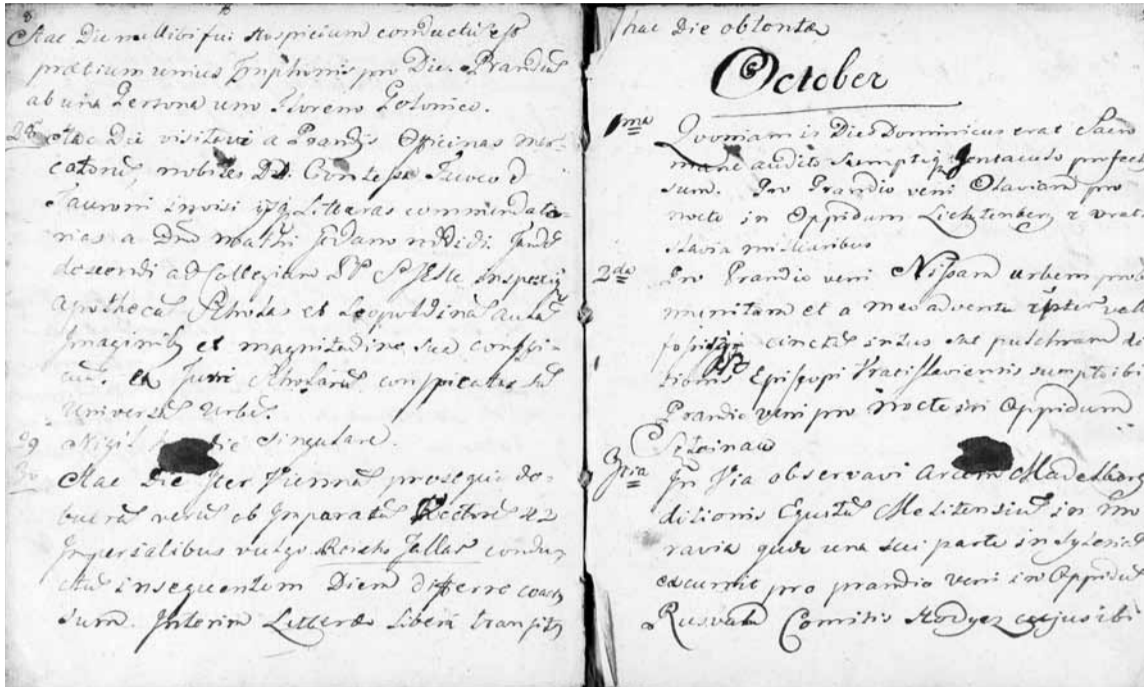

Jano Potockio veikalo romano „Rankraštis rastas Saragosoje“ dalies „Pentkajame Dekamere“ viršelis. Rankraštis XIX a. buvo saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje, paskui nežinomais keliais atsідūrė Lenkijoje (Saugoma Varšuvos nacionalinėje bibliotekoje)

Teodoro Grothuso portreto detalė su gilumoje ant stalelio sudėtais masoniškais simboliais – kampiniu ir skriestuvu (Portretas saugomas Šiaulių „Aušros“ muziejuje)

kuri pradeda atsiverti (3)

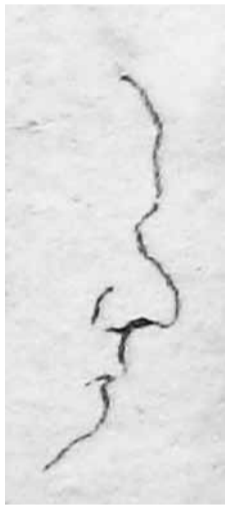

Pirmoji Juozapo Jurgio Hilzeno Dienoraščio dalis. Teksto lotynų kalba fragmentas (Saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje)

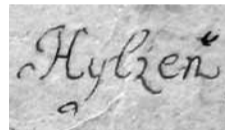
valdžia uždarė dar 1817 m., o 1831 m. pradėjus statyti tvirtovę buvo sunaikinta arčiau Neries upės esanti pietinė kapinių dalis. Veikiausiai visa ši istorija apie grafą Potocką tėra legenda, bet juk legendos kartais ne blogiau už istorinę tiesą veikia tautos savimone. Tipiško disidento grafo Potockio istorija virto žydų folkloro ir literatūros dalimi, šiuo ištikimybės pasirinktajai „teisingai“ religijai pavyzdžiu buvo auklėjamos ištisos žydų kartos. Man atrodo, kad tiesą apie šį asmenį galėtų atskleisti tik jo paties sau rašyti tekstai, jei tokie išliko ir, apskritai, jei toks asmuo gyveno. Ką šiuo atveju galėtų pasakyti kruopštus egodokumentų tyrinėtojas?

A. Pacevičius. Deja, Valentino Potockio atveju negaliu pasakyti nieko apčiuopiamesnio, nes nėra išlikusių ne tik egodokumentų, bet ir patikimesnių duomenų, šaltinių. Nežinau, kodėl istorikai iki šiol nėra įdėmiau patyrinėję šio asmens biografijos, genealogijos. Tačiau atvejis įdomus mito, siejamo su keistu gyvenimu (atsivertimu) ir tragiška mirtimi (sudeginimu), formavimosi požiūriu. Man, pvz., būtų įdomu nustatyti šios neabejotinai neeilinės asmenybės (jei ji apskritai egzistavo!) giminytės ryšius su keliautoju, mokslininku orientalistu, rašytoju Janu Potockiu (1761–1815). Šis ekscentriškos prigimties aristokratas, parašęs rytietiškais inkliuzais „prifarširuotą“

romaną „a la Bokačo“ stiliumi „Rankraštis, rastas Saragosoje“⁴, nusizūdė paleidęs sau kulka į galvą. Mirties aplinkybės apipintos legendomis, buvo netgi pasakojama, kad nusišovęs kulka, pasidaryta iš sidabrinės cukrinės, nes manė esąs vilkolakis. Egodokumentikos tyrimų požiūriu svarbu tai, kad pavyko aptikti minėto romano pėdsakus Vilniaus universiteto bibliotekoje. Pasirodo, vieną iš rankraščio versijų, vadinamąjį „Penktąjį Dekameroną“, minėtai bibliotekai 1828 m. dovanojo (greičiausiai, paveldėjęs iš giminaičių) medikas Severinas Galenzovkis (Galęzowski). Rankraštyje, vėliau nežinomais keliais atsidūrusiame ir tebesaugomame Varšuvos nacionalinėje bibliotekoje, liko nemažai J. Potockio egodokumentinių marginalijų, tarp jų – (auto)portretas⁵. Istorija įdomi daugeliu aspektų, – pradendant mūsų paveldo klajonėmis ir baigiant tragiškomis aristokratijos lemtimis (atkreipkime dėmesį į mirties datą – nusizūdė lemtingais visai Vidurio ir

Antroji Juozapo Jurgio Hilzeno Dienoraščio dalis. Autoriaus autografas (Saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje)

Antroji Juozapo Jurgio Hilzeno Dienoraščio dalis. Autoriaus autografas (Saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje)

Rytų Europai, jos aristokratinė-feodalinė sanklodai ir gyvenimui Vienos Kongreso metais). Svarbu ir tai, kad tiriant rankraščio kilmę ir raidą, galime patikslinti, išplėsti žinomų asmenybių biografijos kontūrus. Kas žino, gal kada nors pavyks tokiais metodais įminti ir Valentino Potockio mįslę. Juk mitai, pradant jų kilmę ir baigiant sklaidą ir poveikiu kolektyvinei sąmonei, irgi gali būti dokumentuojami...

ML. Tada leiskite pateikti kito disidentu pavyzdį, jau visiškai realų. Teodorą Grothusą (1785–1822) žinome kaip pirmąjį Lietuvos fizikochemiką, elektrolizės ir fotochemijos dėsnių atskleidėją ir labai

įvairiapusių interesų asmenybę. Garsios Livonijos vokiečių giminės atstovas, studijavęs Leipcigo universitete ir Paryžiaus politechnikos mokykloje. Tapo pirmosios elektrolizės teorijos autoriumi, vėliau at rado svarbius fotochemijos ir kitus dėsnius. Dar studijuodamas Prancūzijoje ir pradėjęs užsiimti moksline veikla atsiskakė barono titulu, dalelytės fon prieš pavardę ir trijų turėtų vardų – Christiano Johano Dietricho, pasilikdamas tik ketvirtąjį – Teodoro. Grįžęs į motinai priklausiusį dvarą Gedučiuose (Pakruojo r.) ten įkūrė mokslinę laboratoriją ir tęsė mokslinę veiklą. Savo baudžiauninkams suteikė laisvę, o turtingą biblioteką ir kolekcijų rinkinius testamentu užrašė Kuršo literatūros ir meno draugijai, taip pat savo turtą. Dėl to kilo didžiulė sumaištis tarp giminių, mėginta po mirties Teodorą Grothusą paskelbti nevispročiu. Štai ką reiškia būti disidentu savo giminėje.

A. Pacevičius. Labai geras pavyzdys. Pažymėčiau kelis svarbius dalykus. Visų pirma, reikėtų minėti T. Grothuso testamentą publikuoti, jei jis dar nebuvo paskelbtas. Tuomet paaiškėtų jo sudarymo aplinkybės, detalės. Mat minėtas neadekvatus (giminaičių požiūriu) elgesys gali turėti ir kitokią potekstę. Pvz., keltinas klausimas, ar kartais T. Grothusas nebuvo masonas? Mat toks „turto parceliavimas“ nuskriaudžiant artimuosius, o ypač valstiečių išlaisvinimas, yra būdingas laisvajai mūrininkijai. Taip teigti turiu pagrindo, nes neseniai lankantis Šiauliu „Aušros“ muziejuje aiškiai mačiau T. Grothuso portreto kamputyje masoniškus ženklus – kampainį ir skriestuvą. Ar tie dalykai yra tyrinėti? Kita vertus, neseniai teko gilintis į kito vokiečių kilmės didiko Juozapo Jurgio Hilzeno (Hylzen, Hülzen, 1736–1786) gyvenimo peripetijas, Vilniaus universiteto bibliotekoje pavyko aptikti jo „Dienoraštį“, atskleidžiantį daugybę įdomių šio ankstyvoje jaunystėje pasipūtusio didiko biografijos detalių. Beje, šį „Dienoraštį“ jau baigiamė rengti ir greitai (kartu su vertimu į lietuvių kalbą) projekto „Lietuvos egodokumentinis paveldas“ rėmuose publikuosime. Taigi minėtas J. J. Hilzenas, panašiai kaip T. Grothusas, prieš mirtį parašė testamentą, kuriuo irgi paleido į laisvę savo valstiečius (o jų, taip pat ir lietuvių, šiaurės rytų Lietuvoje J. J. Hilzenas turėjo tikrai daug). Buvo vadintas „nevispročiu“, „ekscentriku“, „silpnavaliu“. Taip pat tikrai žinoma, jog jis vienas

pirmųjų masonų ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Abiejų Tautų Respublikoje. Taigi, jį veikė ne tik švietėjiškos idėjos, bet tikriausiai ir masoniški idealai, tarp kurių ypač akcentuotas Tikėjimas, Teisingumas, Broliškumas, o paprastai kalbant geradarystė, mecenatystė, labdara. Ar ne čia slypi raktas, leidžiantis bent kiek paaiškinti tiek T. Grothuso, tiek J. J. Hilzeno, tiek kitų XVIII–XIX a. intelektualų „kvailiojimo“ priežastis? Testamentai taip pat priklauso egodokumentų kategorijai, tad šiuos dalykus verta aptarti, patyrinėti giliau. Lygiai kaip ir gan gausią T. Grothuso korespondenciją su Europos mokslininkais ir net jo mokslinius straipsnius ar studijas. Mūsų įvairių sričių mokslininkai rašo apie šiuos dalykus, bet kai imiesi nagrinėti kiek kitu kampu, kad ir iš egodokumentikos perspektyvos, atsiveria nauji horizontai. Beje, dar sovietmečiu publikuoti kito garsaus mokslininko Georgo Forsterio „Laiškai iš Vilniaus“⁶, įdėmiau perskaityti ir panaudoti tyrimuose, atvertų nemažai įdomių detalių tiek iš Vilniaus kasdienio, tiek akademinio, tiek visuomeninio gyvenimo. Pvz., atvykęs į Vilnių G. Forsteris intensyviai ieškojo kontaktų su vietiniais laisvaisiais mūrininkais, tarp tokių jam buvo nurodytas pats Vilniaus vyskupas Ignatas Jokūbas Masalskis, bet po to, deja, įgytos pažintys jį nulydė...

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

¹ Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos diuomenė XIV a. pabaigoje – XV a.: sudėtinė struktūra-valdžia*. Vilnius, 2003.

² Degučių metraštis: *Chronografas, arba Kuršo ir Lietuvos metraštis*. Vilnius, 2004.

³ Saliamonas Maimonas. *Gyvenimo istorija*. Vilnius: LLTI, 2004.

⁴ Pirmoji romano prancūzų kalba (Manuscrit trouvé à Saragosse) versija išspausdinta Sankt Peterburge 1805 m., lenkų kalba – 1847, lietuvių – 2008 m.

⁵ Daugiau žr.: *Pamirštoji mecenatystė: Dovanų Vilniaus universiteto bibliotekai knyga, 1792–1832*. – Vilnius, 2010, p. 199–200.

⁶ *Georgo Forsterio laiškai iš Vilniaus*. Parengė Jonas Kilius. Vilnius: Mokslas, 2008.

Siekiant mokslo ir verslo sanglaudos

Atkelta iš 5 p.

mokslo ministerijos veiklą. Naujai atėjusiems buvo sunku suvokti, kaip prieš tai buvusios valdžios sumanytos nacionalinės kompleksinės programos ir slėniai turi sietis tarpusavyje, todėl buvo nutarta visa tai integruoti „aukštesniu lygiu“. Atsirado jungtinių tyrimų programos. Viskas taip susivėlė, kad mažai kas šiandien besugeba išaiškinti, kur atsidūrė tie mūsų mokslo prioritetai.

ML. Vietoj nacionalinių kompleksinių programų ir slėnių sinergijos gavome jovalą. Politikai valdžioje keičiasi, o košę srėbti tenka tiems, kurie dirba – mokslininkams. Jie išveš.

E. Leichteris. Nekaltinčiau politikų nesupratingumu. Daugeliu atvejų galima įžvelgti paviršutiniškumą, ir jis yra

sisteminiis keičiantis valdžioms. Deja, manau, kad ir toliau taip bus, tad reikia būti pasirėngus. Tokia politikų duona. Kuo daugiau važinėju po pasaulį, tuo labiau įsitikinu, kad ir kitose šalyse vyksta labai panašiai. Politikas taikosi prie visuomenės nuomonės, o mokslu užsiima mažesnė visuomenės dalis, tad, kai tenka rinktis prioritetus, mokslas dažniausiai tampa kažkelintus svarbos rūpestis. Bet tai nereiškia, kad žemesnė valstybės valdymo grandyse nėra žmonių, kurie suprastų mokslo svarbą.

ML. Ar sunku suprasti, kad sėkmingiausiai reformos vyksta, kai kyla iš apačios? Juk tą rodo ir tarptautinė praktika, bet mūsų protus greičiausiai pasiekia ta patirtis, kai priimami valingi sprendimai ar net imamasi šoko terapijos.

E. Leichteris. Yra gerų prošvaisčių. Kai tekdavo dalyvauti įvairiose

slėnių komisijose, girdėdavau Švietimo ir mokslo bei Ūkio ministerijų atstovų pasakymus: „Kadangi mes, biurokratai, negalime žinoti visų svarbiausių mokslo ir verslo prioritetų, perspektyviausių krypčių, tai tegu universitetai mums ir pasako...“ Tačiau tekdavo susidurti ir su tokia jau tarsi lietuviškos kultūros dalimi tapusia praktika: buvo pažadėta lėšų, paprašyta nusimatyti prioritetus, o iš universitetų pasipylė įrangos pirkimo pageidavimų sąrašai. Bet nė vienas universitetas nepasiūlė, kaip formuoti valstybės mokslo politiką, apsiribodamas savo paties poreikių tenkinimu.

ML. Universitetai pasitenkinę pageidavimų koncerto repertuaro sudarymu.

E. Leichteris. Vis dėlto esu tos nuostatos, kad slėniai buvo pradėti formuoti „iš apačios“. Iš dalies todėl

slėniai ir pasisuko labiau į universitetus, o ne į verslą. Iš pradžių verslas aktyviai dalyvavo, bet vėliau pralaimėjo mokslininkams diskusijose ir šiek tiek atsitraukė. Tai blogai. Jeigu verslas būtų ir toliau drąsiai kovojęs, šiandien slėniuose turėtume didesnes verslo ir mokslo sanglaudos saleles.

Antras procesas ejęs taip pat „iš apačios“, buvo Lietuvos mokslo ir studijų įžvalgos „Mokslo Lietuva 2030“ formavimas: įkurtas atsakingas už vizijos formavimo procesą Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras prie Švietimo ir mokslo ministerijos, suformuota apie 200 mokslininkų bendrija, nusamdyti pasiūlymų rašytojai ir apibendrintojai. Lietuvos aukštojo mokslo, mokslinių tyrimų ir visuomenės ekspertų darbo grupei vadovavo Kazimiero Simonavičiaus

universiteto rektorius prof. dr. Arūnas Augustinaitis. Man pačiam teko vadovauti grupei, kurioje buvo verslininkai arba su verslu dirbančių institucijų atstovai – mokslo ir technologijų parkų, Lietuvos inovacijų centro ir kitų. Pagal Vokietijos Fraunhoferio instituto parengtą metodiką vedėme pakankamai turiningas ir nuoseklias diskusijas. Gimė tam tikra vizija. Bet štai kur ne viskas pasisekė. Kadangi didžiąją dalį tekstų rašė mokslininkai, tai dalies vizijos teksto ligi galo politikai taip ir nesuprato, o suprantamai perrašyti lėšų nerasta. „Mokslingosios Lietuvos 2030“ įžvalga į politikų lygmenį taip ir neprasimušė.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Mokslinės ir nemokslinės mokyklos

Dr. NeMatematikė

Vaikštinėju po labai margą mokslinę konferenciją, žiūrėję stendinius pranešimus. Margoje konferencijoje visuomet galima aptikti ką nors įdomaus ir netikėto, kartais netgi pritrenkiančio. Dėmesį patraukia gausiai iliustruotas stendas su daugybe portretų. Galvos, galvos, galvos. Bendras vaizdas – visai kaip gerai žinomame rinkiminiame plakate. Iš tolo suprantu tik viena – kad galvos čia turėtų būti mokslininkų, ne politikų.

Kodėl tiek daug mokslinių galvų vienoje vietoje? Gal kokia garsi mokslinė draugija? Deja, neatspėjau. Pasirodo, kad tai – Lietuvos matematinių mokslinių mokyklų vadovų portretai.

O jergutėliau! Giliai atsikvėpus, belieka pakartoti daug kartų kartotą tiesą – Lietuva stebuklų šalis! Lietuva kupina įvairių įvairiausių stebuklų, o štai, prašom, dar vienas – matematinis stebuklas. Tikriausiai mūsų žemė pritręsta integralais ir diferencialais, o ore plauko nematomos hiperbolės beigi parabolės. Tik pavaikštai šia žeme, tik pakvėpuoji šiuo oru – ir tampa mokslinės mokyklos vadovu.

Betgi kaip ten su tais mokiniais – ar nepritrūks jų, kai šitiek norinčių vadovauti?

Suprantu, kad prelegentas – tik ką išokęs į mokslo istorijos dirvonus. Nusprendęs, kad čia labai lengva arti, ir jau kad užsimojęs, tai užsimojęs! Suprantu, kad kalbant matematine kalba, jo mąstymą galima būtų aprašyti tiesine priklausomybe – kiek vadovų, tiek mokyklų. Kuo daugiau vadovų, tuo daugiau mokyklų! Kuo daugiau vadovų, tuo daugiau mokslinių pasiekimų!

Kniet paklausti, ar jis neapskaičiavo, kiek matematinių mokyklų tenka vienam Lietuvos kvadratiniam kilometrui ir ar nevertėtų

užsiimti pelningesniais dalykais, nei dalyvavimas mokslinėse konferencijose – gal geriau ruošti pasaulines piligrimines keliones į Lietuvą, žmonėms, norintiems tapti matematikais. Atvažiuoji į Lietuvą, pavaikštai šia stebuklinga žeme – ir, grįžęs į savo šalį, iškart tampa vadovu.

Dar labiau kniet paklausti, kaip jis apibūdintų kas yra mokslinė mokykla, tačiau iš anksto žinau, kad atsakymas bus klaidingas, kam gaišti laiką. Stendas vaizdžiai rodo, kad jis šito nežino. Dar vienas, jau prelegento sukurtas, stebuklas – rašymas apie mokslines mokyklas, nežinant, kas jos yra!!!

Nusprendžiu paklausti ką nors tokio, dėl ko galima būtų pasiginčyti. Mokslininkai taip jau sutverti, kad labai mėgsta ginčytis, ypač per tokias retas šventes – per konferencijas. Atidžiai tyrinėju sudėliotas plakate galvas. Aha, štai viena, labai gerai pažįstama. Išpūsta sovietinė legenda, kurią labai noriai ir dabar pučia kai kurie epigonai. Kam tyrinėti kažką naujo, kam pasižiūrėti kitu kampu – pasiimi įžymybę, šiek tiek pridėdi savo pudros, ir prašom, lyg ir naujas straipsnis, jokios rizikos, kad tave kažkas kritikuos, ne kiekvienas drįsta maištauti prieš garbius profesorius. O jeigu drįs, tai tikriausia pats bus NeProfesorius, nėra ko jį kreipti dėmesio.

Žinau, ką sako apie šį stende kabantį profesorių mokslo istorikai, kuriuos labai gerbiu. Žinau, ką jam tiesiai į akis yra išrėžęs kitas labai žymus mokslininkas, kurį dar labiau gerbiu. Jis yra pasakęs:

– Kol kas, tamsta, matau tik kompiliacijas. Kai pamatysiu, kad rašote originalias mokslines knygas, tuomet labai pagerbsiu.

Už tą sąžiningą kritiką kentėjo visą savo gyvenimą, visą gyvenimą apie jį buvo rezgamos intrigos, kerštauojama ne tik jam, bet ir jo žymios mokslinės mokyklos mokiniams.

Taigi įžūliai duriu pirštu į tą galvą ir sakau:

– O kodėl jūs nusprendėte, kad jis sukūrė savo mokslinę mokyklą? Juk jis visai nebuvo mokslininkas, buvo tik gabus organizatorius.

Prelegentas atidžiai pasižiūri į mano švarkelyje prisegtą pavardę. Suprantama, kadangi aš dr. NeMatematikė, pavardė jam nieko nesako, o štai jis pats ima ir pasako kai ką labai gudraus; iš to jo pasakymo aš nusprendžiu, kad ne visada jis mąsto tiesinėmis priklausomybėmis, kai kada mąsto ir sudėtingiau. Išvyniojus tą surangytą sakinį į paprastą tiesę, jis skambėtų maždaug taip:

– Kas jūs tokia, kad drįstate taip kalbėti?

Iš karto pavirstu ne tokia, o visai kitokia. Pavirstu tuo, kuo nesu – veidmaine. Labai žavingai jam šypsaisi ir sakau:

– Gal aš jus tik provokuoju. Jūs imkite ir įrodykite, kad jis buvo tikras mokslininkas.

Visada sakiau ir sakysiu, kad vyrai, vertindami moteris, yra, švelniai kalbant, nelabai protingi. Labiausiai tiki tomis, kurios meistriskiausiai veidmainiauja. Ne išimtis ir šis atvejis. Prelegentą iškart sužaviavo savo veidmaininga šypsena. Jis imasi labai nuoširdžiai man įrodinėti žymiojo matematiko nuopelnus. Jis įrodinėja, o aš vis jam žaviai šypsaisi bei pritariamai linksiu galva. Jau, jau artėjau prie pergalingos svarių įrodymų pabaigos.

Nepatikėsite, niekaip nepatikėsite, ką jis pasako pabaigoje! Niekaip neatspėsite! Ogi tą patį, ką aš sakiau pradžioje:

– Taip, jis nebuvo mokslininkas, bet buvo labai gabus organizatorius.

– Ačiū, – sakau jam, tuoj pat atvirsdama į pačią save. Škart labai neveidmainiškai nusišypsau ir einu sėsti į savo vietą.

Ne buvo mokslininkas, bet turėjo savo mokslinę mokyklą!!

Logika geležinė.

Ar mokslinė?

IŠ AKADEMINIO FOLKLORO

– Laba diena, kolega, seniai Tamstos nesutinku Mokslų akademijos renginiuose. Anksčiau nepraleisdavai nė vieno knygos pristatymo, o dabar dairausi veltui. Mano mielas kolega tarsi prasmegęs, – dūsauja akademikas.

– Tai, kad tie pristatymai, dabar vadinami sutiktuvėmis, keistai atrodo, – aiškina pagyvenęs profesorius, – susirenka būrelis kolegų, gal ir koks prašalaitis dar užsuka; ir visi lyg susitarę suokia šlovinančias giesmeles. Jokios kritikos, ar dalykinio vertinimo – vien tik oratorijos. Antai išsiruošiau į mielo bičiulio Vytauto Martinkaus knygos „Estetinė literatūros gyvybė“ pavėluotą pagerbimą. Knyga verta rimto dėmesio ir tinkamo įvertinimo. Sėdžiu prie ištytusio, diskusijoms nepatogaus stalo ir įdėmiai klausausi kalbų. Gražiai visi žodžius beria, negaili komplimentų. Kuo ilgiau tęsiasi pagerbimo ritualas, tuo įkyriau skverbiasi į mano pakaušį mintis: nė vienas gi iš jų nuosekliai knygos neskaitė. Gal vienas ar du iš oratorių suskubo įdėmiau pavartyti knygą. O kaip jie kalbėjo, kaip sklandžiai įmantrius sakinius rezgė, kaip po sėkmingai improvizuoto spektakliuko taureles kilnojo! Tad, sąkyk man atvirai, ar po tokio reginio kyla noras lankytis knygų pašlovinimo renginiuose? – paaikškino akademinio gyvenimu nusivylęs profesorius.

Čia išlenda iš slaptųjų kulurų žinomas šmaikštuolis Dominykas ir ramina:

– Mano ponai, būna ir blogiau: pasirodo tikrai vertinga knyga, o spaudoje nė vienos recenzijos. Tad aš ir sakau: „Po vėlnių – nors neigiamą parašytų; tai bent dėmesį atkreiptų!“

••

VU Centrinų rūmų priėngyje kalbasi kolegos – profesoriai, siekdami išsiaiškinti, ką slepia dabar ypač madingas terminas „edukologija“. Vienas jų – tikras, habilituotas samprotauja:

– Anksčiau, kai buvo kalbama apie esminius dalykus, kai dar nereikėjo dangstyti abejotinų reikalų, sakydavo „pedagogika“. Neatsitiktinai mūsų garbioji Meilė Lukšienė vengdavo vartoti edukologijos terminą. Ji puikiai suprato, kur suka nuosmukio srovė, tačiau nenorėjo su vidutinybėmis ginčytis dėl sąvokos turinio.

– Man regis, – pokalbį tęsia mažiau tikras, habilitacijos išvengęs, profesorius, – edukologijos terminas gerai tiko tiems, kurie istoriniu, raudonais plakatais puoštu laikotarpiu mokėjo mikliai prisitaikyti prie esamos konjunktūros; jie drąsiai vykdavo tai, ko reikalaujama: drąsiai dėstė bet kurią discipliną, ne nukrypdamai nuo nubrėžtos ideologinės linijos. Taigi „universalūs“ vikruoliai, negebantys rimtai gilintis į disciplinos studijas, privėlėjo pasikeitus situacijai – atstačius mūsų valstybingumą griebtis šiaudo. Ir štai horizonte pasirodė „edukologija“, pasiūliusi „skęstančiam“ ne tik prieglobstį, bet ir pažadą ir toliau be kliūčių plaukti paviršiumi, imituojant rimtą veiklą žmogaus ugdymo srityse. Negali gi smerkti šių vidutinybių, trokštančių patogiai ir socialiai gyventi; jie turi šeimas, jas reikia maitinti. Tai taip pat kilnus darbas.

Kolegos, pasikeitę mintimis ir supratę, kad juos vienija abipusis supratimas, dairosi – gal kas prisijungs prie jų pokalbio. Deja, viską matantis ir žinantis gudruolis Dominykas pranyko tamsiuose universiteto koridoriuose, mat jam tas palaimą teikiantis „šiaudelis“ buvo ypač arti širdies.

Nugirstas sakmes užrašė nepriklausomas etnografas 2013 m. gegužę

Lietuvos mokslininkų laikraščio „Mokslo Lietuva“ projektui „Mokslo, kultūrai, visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijos ir televizijos rėmimo fondas 2013 m. skyrė 65 tūkst. Lt.

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

2013 metų „Vermės“ leidyklos lokaliųjų tyrimų ekspedicijos

2013 m. vasarą „Vermės“ leidykla numato surengti 11 kompleksinių lokaliųjų tyrimų šimtatomė „Lietuvos valsčių“ serijos autorių ekspedicijų bei vieną archeologinių kasinėjimų ekspediciją į rengiamą serijos monografijų aprašomas vietas. Su šiomis ekspedicijomis bendras „Vermės“ leidyklos nuo 1999 m. rengiamų ekspedicijų skaičius pasiekė 127.

Ekspedicijų tikslas – surinkti papildomos medžiagos, patikslinti turimą medžiagą bei parašyti straipsnius „Vermės“ leidyklos rengiamoms „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoms.

Ekspedicijų trukmė – septynios dienos.

Ekspedicijų aprūpinimas

- ekspedicijų dalyviams, sudariusiems su leidykla straipsnių kūrimo autorines sutartis, išmokami dienpinigiai, taip pat gali būti apmokamos kelionės išlaidos nuvykti į ekspedicijos vietą, kitos būtinos išlaidos;
- ekspedicijų dalyviai apnakvindinami, pasirūpinama jų maitinimu;
- ekspedicijų dalyviai aprūpinami diktofonais, raštinės reikmenimis, kitomis būtinomis priemonėmis ir medžiagomis, pasirūpinama transportu ekspedicijos metu;
- ekspedicijose gali dalyvauti tik tie autoriai, kurie yra atsikaitę už ankstesnes ekspedicijas – parašę ir perdavę leidyklai visus ankstesnių ekspedicijų straipsnius leidyklos rengiamoms monografijoms.

Ekspedicijų sąrašas

<p>Į SĀLDUTIŠKĀ (Utenos r.) – 2013 m. gegužės 27–birželio 2 d. Vadovė Jūratė Baltrukaitienė, tel. 8617 11924, jurate@versme.lt</p> <p>Į KIDULIUS (Šakių r.) – 2013 m. birželio 10–16 d. Vadovas Kęstutis Vaičiūnas, tel. 8614 12772, kestitis525@gmail.com</p> <p>Į NERINGĄ (Neringos sav.) – 2013 m. birželio 17–26 d. Vadovas Stanislovas Balčiūnas, tel. 8699 82161, 85 2417219, lsvyturys@gmail.com</p> <p>Į PAGĖGIUS (Pagėgių sav.) – 2013 m. liepos 1–7 d. Vadovas Edmundas Incius, tel. 8656 15026, incius.edmundas@gmail.com</p> <p>Į SKIEMONIS (Anykščių r.) – 2013 m. liepos 8–14 d. Vadovas Šarūnas Preikšas, tel. 8688 02327, sarunaspress@gmail.com</p> <p>Į VIEŠVILĖ (Jurbarko r.) – 2013 m. liepos 15–21 d. Vadovas Algirdas Sinkevičius, tel. 8682 44306, algirdsinkus@gmail.com</p>	<p>Į TVERUS (Rietavo sav.) – 2013 m. liepos 22–28 d. Vadovas Kazys Praeras, tel. 8646 49734, kpraeras@gmail.com</p> <p>Į SKAPIŠKĀ (Kupiškio r.) – 2013 m. liepos 29–rugpjūčio 4 d. Vadovė Aušra Jonušytė, tel. 8612 43635, ausramuz@gmail.com</p> <p>Į LELIŪNUS (Utenos r.) – 2013 m. rugpjūčio 5–11 d. Vadovas dr. Gintautas Zabiela, tel. 8612 33063, g.zabiela@gmail.com</p> <p>Į DUSETAS (Zarasų r.) – 2013 m. rugpjūčio 5–11 d. Vadovas Linas Balčiūnas, tel. 8673 22156, balciuniene@gmail.com</p> <p>Į LEIPALINGĀ (Druskininkų savivaldybė) – 2013 m. rugsėjo 5–11 d. Vadovė Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė, tel. 8680 93919, laimutevster.vasiliauskait@gmail.com</p> <p>Baigiamoji archeologinių kasinėjimų ekspedicija į Jurgionių apylinkę (Trakų r.) esantį kapinyną – 2013 m. liepos 15–21 d. Vadovas dr. Manvydas Vitkūnas, tel. 8685 26294, manvydas.vitkunas@gmail.com</p>
--	--

MALONIAI KVIEČIAME DALYVAUTI.

Ekspedicijų dalyvius prašome iš anksto registruotis pas ekspedicijų vadovus. Ekspedicijų koordinatore Živilė Driskiuviene, tel. 85 2130623, 8698 09077, zivil@versme.lt

Pagarbiai
Petras Jonušas, „Vermės“ leidyklos vadovas, tel. 8698 20707.

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistė Jurgita Radzevičiūtė
Dizainerė Jūratė Kemeklytė Bagdonienė

Patarėjai: Jonas Jasaitis, Antanas Kulakauskas, Vladimiras Novosadas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva>
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoj.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 550 egz.